

LETNIK 15
LJUBLJANA 1927-28

MENTOR

DIJAŠKI LIST

ŠTEVILKA 6
FEBRUAR 1928

VSEBINA:

Sempronij Tiro, Iz dnevnika starega profesorja — II. del (dalje)
Oton Župančič, pesnik notranje svobode
M. P., Z dijaške ekspedicije (s slikami; dalje)
Aškerc-Sovrè, Brodnik — Portitor
S. Kranjec, Se en turški ujetnik (konec)
Aleks. Zahod, Jutro. Pesem
Dr. L. Sušnik, Trobadorska lirika (konec)
Naši pomenki
Mali obzornik
Knjige in revije
Fotograf (s slikami)
Na ovoju: Upravnikovo kramljanje
Malo za šalo, malo za res

MENTOR izhaja vsakega 15. v mesecu desetkrat med šolskim letom. List urejuje Blaž Poznič, izdaja Prosvetna zveza, oblastem odgovarja dr. Jakob Mohorič. Tiska Jugoslovanska tiskarna (Karel Ceč).

UREDNIŠTVO in UPRAVA je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 5. Vsi rokopisi in dopisi, ki se nanašajo na vsebino lista, naj se pošiljajo na uredništvo, naročnina in reklamacije na upravo. Rokopisi se ne vračajo.

CELOLETNA NAROČNINA za dijake 30 Din, za nedijake in zavode 40 Din. Plačuje se naprej. Posamezna številka 4 Din. — številka čekovnega računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676.

Za Italijo znaša naročnina 10 Lit za dijake, 15 Lit za druge in se plačuje po italijanskih čekovnih položnicah »Katol. misijonov« v Ljubljani, za Avstrijo 4 S za dijake, 6 S za druge in se plačuje po avstrijskih čekovnih položnicah »Katol. misijonov«, za Ameriko 1 dolar, za druge kraje 4 švic. franke. — Iz inozemstva se more pošiljati naročnina tudi v priporočenem pismu. — številka ček. računa za Italijo: 11/1670 (položnice »Katol. misijonov« v Ljubljani), za Avstrijo: B-156.644 (položnice »Katol. misijonov« v Ljubljani).

PRIHODNJA ŠTEVILKA

bo dvojna; izšla bo koncem marca na 40 straneh. Hitite z naročnino, ker bomo ustavili list vsem, ki ne bodo pravočasno poravnali naročnine. Prav posebno še opozarjamo

na to poverjenike. Kdor nima položnice, naj se ravna po navodilu, ki je bilo objavljeno v tretji številki na drugi strani ovoja, ali pa naj piše ponjo na upravo.

Upravnikovo kramljanje.

Nekaj o sebi.

Upravnik je povsod, pri »Mentorju« pa še posebej, tisti človek, ki je nastavljen ali pa tudi ne; ki dobiva plačo ali pa tudi ne — ta okolnost še prav posebno ni važna! — ki skrbi za red ali pa tudi ne; ki stresa sitnost in povsod vtika svoj nos ali pa tudi ne; ki je sploh upravnik ali pa tudi ne. V tem primeru nosi le naslov, ni pa — upravnik. Zakaj imeti mora vsaj zadnji dve lastnosti, potem ima šele polno pravico do naslova in kar mu poleg naslova še pritiče. Navadno je namreč tako: z naslovom, ki sicer lepo zveni, je nujno zvezana še ena okolnost, ki nastopa vselej, bodi tako ali tako: upravnik je v vsakem primeru tista žoga, katero po mili volji in mimo vseh pravil sujejo iz kota v kot, kakor se komu poljubi. Je tedaj tista reva, ki mora v korist lista in v interesu njegovega razvoja poslušati vse in vsakogar — in vsakomur dati prav. Sicer je križ. Mora preslišati marsikatero grenko in veselo, z nasmehom spremljati prvo in drugo, preganjati si dolgčas s suhimi številkami in se kremžiti nad prazno blagajno, terjati naročnino — ojej! — in naročnikom včasih sentimentalno, pa spet strogo in samozavestno dopovedovati, da so le dolžni poravnati svoje obveznosti in da za božjo voljo list vendar ne more izhajati kar tako. Pa še vse skupaj časih nič ne zaleže. Skratka: upravnik je revež!

Kako se pogovarja in kaj doživl.

Kako, i kako!? Sploh se ne pogovarja z nikomur in nikdar — vselej je vdano poslušna in kima z glavo in je vedno tisti, ki venomer le pritruje; da, da, da...

Poterja, n. pr., nekoča, ta se pa pošteno in pravično izkaže, da je vse v redu po-

ravnal; na koga lete strele in puščice in grom in bliski? Na upravnik! Pa je kriv nereda ali pa tudi ne. Če se n. pr. zgodi, da se je nekdo preselil, pa tega ni povedal, nego je poslal iz drugega kraja le denar — komu na rovaš naj se pripiše pomota, da je pri upravi zapisan novi naslov, stari pa ne izbrisan? In da logično temu prihajajo ponovni opomini na stari naslov, od tam pa jih dirigirajo na novega. In da se s tem naročniku zares godi krivica? Presodite! Poldrug tisoč imen tudi najvestnejši upravnik ne more znati na pamet, to je jasno ko beli dan.

Drugi spet piše: »Nimam navade ostajati dolžan, kar naročim, točno plačam. Uredite Vaše knjige malo bolj!« — Dal Saj to je tisto. Ko bi bili vsi taki, o koliko dela bi upravi prihranili! In koliko nepotrebnih stroškov! Za eno plačo bi ostalo in bi lahko namestili stalno plačano moč. Čast takim, drugi pa posnemajte!

Prišlo je tudi že tako-le pismo: »Če list tako slabo stoji in ste zlezli v dolgove, kaj mi mar! Če ne gre, ne gre; kar ustavite gal! Da pa ne bom ravno jaz tega kriv, pošiljam kljub temu dolžno vsoto in še par dinarjev več... To se pa že lepše sliši, kajne? Zadnji stavek namreč. S prvim se pa ne strinjamo, odločno ne! Letos že ne!

Nekoča je upravnik osebno poterjal, potem ko dvakratni pismeni opomin ni nič izdal. Smejal se je, segel v listnico, pa je dal: »A res? Da sem dolžan? Lahko mogoče! Se ne brigam za take stvari, tudi opominov nisem bral... Sto misli ima človek, ne le tisto, kdaj bom »Mentorja« plačal. Zato ste pa, da se brigate. Tu imate za tri leta vnaprej, da bom imel odslej mir pred teboj!...«

In še več takega in aličnega se primeri ubogemu upravniku. Vendar: za danes naj zadošča — za tu vsaj, kajti v resnici bodo romale terjatve iz upravnštva še in še.

Sempronij Tiro:

Iz dnevnika starega profesorja.

Deset let v podeželskem mestecu

(1900/01—1909/10.)

X.

(Malkontentje.)

Koliko zanimivih ljudi v našem mestecu! Tu je upokojen župnik, star ko zemlja; l. 1849., v letu Prešernove smrti, je bil za drugega kaplana pri dekanu Dagarinu. Žal, da se glede Prešerna ničesar ne spomni, razen čisto majhne epizode: Dagarin je nekega dne kaplanoma pri obedu povedal, da je bil pri zelo bolnem Prešernu in da pesnik nekaj časa ni nič hotel slišati o spovedi in sveti popotnici, in šele, ko mu je on (Dagarin) prijateljsko dejal: »Aber Herr Doktor, machen Sie doch keine Sponpanaden« (čudna beseda; pomeni menda; bahanje) sta vse opravila. Samó ta beseda je starčku ostala v spominu iz tistega toli važnega, dogodkov polnega leta. — Tu je krojaški mojster, tudi ta star ko zemlja: kot mlad pomočnik je Prešernu naredil novo obleko. Na sprehod leze še o vsakem vremenu. Kmalu tudi tega pesnikovega sodobnika ne bo več med živimi... Kako se vse, kar je bilo, oddaljuje od nas, samó čas je z nami, vsak dan mlad in nov...

Najzanimivejši pa so v našem mestecu malkontentje. Povabili so me medse. Rad sem povabilo sprejel. Kako tudi ne? Saj je ta družba nekaj častitljivega; že slavna hrvatska junaka Peter Zrinjski in Franjo Frankopan, oba usmrčena v Dunajskem

Novem mestu l. 1671. in ovekovečena tudi v Jurčičevem Tattenbachu, sta bila malkontenta. Vsekakor torej slavna družba. S tovarišem Antonom Komarjem sva bila slovesno sprejeta. V gostilnici »Pri Maltezarju« se je vršilo, snoči. Ko sva midva vstopila, so že vsi — polnoštevilno sedeli za težko obloženo mizo. Ta je imela obliko konjske podkve. Nad vhodom v sobo je kimala konjska glava. Čudno! In nad načelnikom, gospodom Tomom Vodárjem, je s stropa doli visel dolg konjski rep. Burno so naju pozdravili in posadili za mizo. V hipu sem pregledal vso družbo: sami dobri znanci, deloma meščanje, deloma uradniki, profesorji, en zdravnik, tudi oba mlada mestna kaplana. Na mizi se je kadir velik krožnik cmokov, a čudo; imeli so spet obliko in barvo tistih jabolk, ki so bajé povod prepira med cestarji spodaj na mostu. Vstal je načelnik: Nova gosta, prav srčno pozdravljena! Prišla sta med možé dela. Mi hočemo delati. Vpreči hočemo vse konjske sile (HP), ki neizrabljene teko mimo nas, da bodo služile občni blaginji. Tovarne, elektrarne, črpalnice, vodovod, kanalizacija, to je v našem načrtu, to je naš program. V zahvalo imamo zasmeh. Eni pravijo: Čemu novotarije? Kar potrpimo! Drugi pravijo: Le ne prehitro! Langsam fahren. Mi pa nismo zadovoljni z zaspantostjo, pa nas zato imenujejo nezadovoljneže, malkontente. No, kaj praviš ti, prijatelj Ivan Mérec?«

Vzdigne se dolg, suh mož s kozjo brado: »Prehobil sem vso Ameriko in vem, kakšna čuda dela elektrika. Ko nam naše konjske sile zaženo elektrarno, postavim na Uršni gori tak reflektor, da bo noč kakor dan in da bodo zaspanci o polnoči čisto jasno videli brati naš program.« — Pričela se je »prosta zabava«. Med pojedino cmokov je vstal gospod Ivan Trubadúr, po poklicu brivec, ter pričel peti in brenkati na kitaro, svojo stalno spremljevalko:

Nujen nam je vodovod,
a ni ga od nikod, nikod;
no, če vode ni, pa vino pijmo,
pa — potrpimo!

Nujen je smradu odvod,
kanalizacija, kot drugod;
no, če je smrad, si nos tiščimo,
pa — potrpimo!

Kitic s tem napevom je bilo deset. Ko je nehal, je predsednik predlagal: »G. Trubadúr, še tisto z 'Langsam fahren!'«

In pevec je dalje pel:

Drugod gradé tovarne,
centrale, elektrarne;
pri nas pa: »Ne tovaren!
Nur langsam, langsam fahren!«

Z elektriko, industrijo
ljudje drugod bogatijo;
pri nas pa: »Ne tovaren!
Nur langsam, langsam fahren!«

Tudi kitic s tem pripevom je bilo deset. — Pevci so se razvneli. Gospod Maltézar je zapel svojo priljubljeno: »Polon — Polon — Polončica...« Gospod Jože Malalán je predlagal, da smo zapeli »Ižansko«, ki ima 70 kitic. Zadnjo besedo je imel gospod Karel Knjižar. Spomnil se je svojih lepih let na visoki šoli za trgovino, ko je občeval z nemškimi burši. Zapel je:

Im schwarzen Walfisch zu Askalón,
da trank ein Mann drei Tag',
bis daß er steif wie ein Besenstiel
am Marmortische lag.

Zgodba ima osem kitic; zadnji dve vrstici se ponavljata v zboru.

Ko smo se pozno po polnoči razhajali in je že vse spalo, sem v stanovanju gospoda profesorja dr. Josipa zapazil še luč. In začul sem iz globine neki glas: »Glej, profesor dr. Josip bdi, študira, piše učene razprave... a ti, Sempronij?...«

XI.

(Za pravdo in srce.)

»Profesor naj nosi prosveto iz šole ven med najširše kroge!« Ta klic se čuje dan za dnevom, vedno glasneje.

Naša doba je zelo podobna t. zv. aleksandrijski, t. j. dobi po smrti Aleksandra Velikega (po l. 323. pred Kr.). Takrat se je starogrška kultura ali prosveta iz Aten razlila po vsem tedaj znanem svetu, nje raznašavci pa so bili — razni ubožni filozofi in rétorji (učitelji govornišva, op. ur.), ki so za denar učili in predavali vse vede po vseh mestih, v Aleksandriji, Antijohiji, Rimu itd. itd.: dandanes pa profesorji na vseučilišču pridobljeno vedo v poljudni obliki z ljudskimi predavanji raznašajo in širijo iz središč vedno bolj ven na periferijo dežel in narodov. Takrat je splošni prosveti sledila propast; ali se tudi mi bližamo nje poginu in propasti?

Stopila je predme prošnja iz vrst mladih rokodelskih pomočnikov (in tudi mojstrov), ki jih je v našem mestecu mnogo, naj bi jim malo razložil, kaj je dramatika in kako se uprizarjajo igre. Hitro smo bili zgovorjeni. Z novim letom smo pričeli. V gostilnici na »Novi pristavi« ima naša Talija svoj hram. Ubožica! Za prvo uprizoritev smo si izbrali Medvedovo žaloigro v verzih; Za pravdo in srce. Segli smo torej takoj po najvišjem in najtežjem. Tesali in tolkli smo prizor za prizorom, večer za večerom, do enajstih, do polnoči. O, dragi čas!

Preteklo nedeljo smo želi sad svojega truda. Srca so bila res žalno-ubrana. Samo eden izmed upornih kmetov jo je »polomil«. V prizoru (nekoliko spremenjenem), kjer bi bil moral zaklicati: »Maščujmo krivice! Kje so naše pravice?«, je zavpil: »Kje so naše krvavice?« Nastal je seveda smeh med občinstvom. Iz zadrege nas je rešil Erazem, ki je z veliko prisotnostjo duha vpraševavcu takoj odgovoril: »Saj še nismo klali!« — nato pa takoj nadaljeval, kakor je v knjigi: »Verjemite mi, možje, da je vse gospodarstvo vodila edinole moja mati...« Po igri se je »kmet« opravičeval, češ, da se je preživo zamislil v obljubljeni skupni večerji klobas...

Ko sem se od hrupa in zabave pozno po polnoči vračal proti svojemu stanovanju, sem zapazil, da je v stanovanju profesorja dr. Josipa še gorela luč...

XII.

(Fantovski večer.)

Kako list za listom pada... Število samcev v našem zboru se krči. Nocoj se je torej poslovil od sameškega stanu kolega Anton. Kako imeniten večer je bil to! Koliko napitnic, šaljivih in resnih, in vsaka je bila sprejeta s ploskom in pohvalo. Častihlepje je bilo, ki je tudi mene vzdignilo s stola. Oh, zakaj nisem molčal! Ko sem razvil najprej misel, da se je tovariš Anton nekaj časa sicer z nami, samci, v eni vrsti hrabro boril, a da se je žal naveličal samotnih potov, sem napitnico zaključil — hotel sem biti duhovit — s Prešernovim Črtomirom:

S seboj pa vabim druge vas junake,
vas, katerih rama se vkloniti noče...
Manj strašna noč je v črne zemlje krili,
ko so pod svetlim solncem sužni dnovi!

Ko sem končal, je vse nekam v tla gledalo... Niti enega glasu odobravanja ni bilo. Popolna nezaupnica govorniku!

Ko sem se pozno po polnoči domov vračal, sem spet opazil tiho luč v oknih profesorja tovariša, dr. Josipa...

XIII.

(Ob sklepu prvega polletja.)

»O predpust! ti čas presneti... Sem obesil zavolj tebe — dokaj časa uk na kljuko...« Kaj let je že minilo, odkar je Prešeren zapisal te besede, pa so žal! še vedno — resnične. Ne bi bil pa mislil, da tudi v našem mestecu; saj je šlo vse življenje svojo redno pot. A danes, ob koncu prvega polletja, kakšno razočaranje! V enem samem razredu višje gimnazije n. pr. je 16 dvojek iz matematike! Odkod ta grozni poraz?

V konferenčni sobi sva bila slučajno sama z gospodom matematičarjem.

»Odkod ta neuspeh, gospod kolega?« sem vprašal.

»Odkod? Misliti nočejo ali pa niso več za mišljenje sposobni. Njih misli so povsod drugod, samo pri učenju ne. Vse križem je zaljubljeno.«

»Zaljubljeno? Bo pač le petošolska ljubezen, ki hitro zgori,« sem pripomnil jaz.

»Le nikar jih ne zagovarjajte! Sicer ste pa vi, jezikoslovci, dosti tega krivi s tisto svojo liriko in poetiko in sanjarskim idealizmom, ki mladino odteguje realnemu življenju.«

»Hudo nas obtožujete, gospod kolega! Rad vam priznam, da matematičarji bistrite predvsem razum, mi pa tudi domišljijo, ki je mlademu človeku res lahko zelo nevarna; toda prav tako kakor vi, poudarjamo tudi značaj in voljo. Vse troje! O, mi ne stavimo mladini za zgled mehkužnega zaljubljenca Parida, ampak hrabrega Hektorja, ki je bil res vitez napram svoji ženi in vsemu ženstvu v Troji, ko je žrtvoval svoje življenje zanje. Sploh pa vse, slovnica in čtivo in vsakdanje redno prepariranje, vse

to navaja mladega človeka na trdo delo. Nikar torej ne dolžimo šole zaradi zaljubljenosti!«

Ostala sva vsak pri svoji trditvi...

*

Popoldne sva šla s kolegom Komarjem na sprehod. Govorila sva o pomenu ženstva v zgodovini.

»Starogrška svečenica Diotima je zbudila v Sokratu veselje do filozofiranja,« je spomnil gospod Komar.

»O, Diotim zasledimo mnogo v življenju slavnih mož,« sem vzkliknil. »In odkrito vam povem; tudi pred ženstvom našega mesteca imam veliko spoštovanje, odkar sem spoznal, kako visokoizobražene zastopnice ima v svoji sredi. Tako sem imel posebno čast, da sem bil predstavljen gospe Vodárjevi; kako sem se začudil, ko je pogovor napeljala na najtežja vprašanja verske filozofije, o budizmu, teozofiji, deizmu, materializmu... Čita samo globokoresne knjige, n. pr. Jožefa Flavija Judovsko vojno (v nemškem prevodu), Avguštinove Confessiones, Pascalove Pensées sur la religion (v izvirniku), Danteja, Revue des deux Mondes... Zamisljen sem odšel iz njene družbe, poučen, koliko mi še nedostaja do prave izobrazbe.«

Govorila sva še mnogo o tej svetli točki življenja.

XIV.

(»Pust fantom«.)

Neverjetno, kako letni čas na človeka vpliva. Pepelnica je danes. Kakor vselej v slovenski uri, smo tudi danes imeli najprej tri (prosto-voljne) deklamacije: V pepelnični noči (S. Gregorčič), Godčeva balada (A. Aškerc), Pesem mladine (O. Župančič). To, zadnjo, je deklamiral šestošolec J. Hačič. V šoli je še nismo čitali skupno; saj je knjiga (Čez plan) komaj dobro zagledala beli dan. Poslušali smo:

»Če solnca ni, odkod to hrepenenje,
ki v srcih burno nam kipi in vre?
Odkod v očeh mladine to žarenje,
ki dvom in vse pomisleke zatre?
Kar neti nam in giblje vse življenje,
to naj, kot v jutru pust fantom, zamrè?
O, solnce jel! Je, ker ga slutimo,
ker ga v globini duše čutimo!

Kakor bi me s kladivom po glavi, mi je bilo, ko je tam v sredi naglasil: pust fantom. Tudi v razredu je zašepetalo, se zgenilo. Ko je deklamator izgovoril, sem vprašal ves razred: »Je bilo vse dobro, vse prav?« Dvignilo se jih je več: »Pust fantom' treba reči.« Jaz: »Kaj pravite vi na to, Hačič?« Hačič: »Kaj če biti fantom'? Pesnik tu očitvidno misli na fante, ki pepelnično jutro pusta pokopavajo.« Jaz: »Ali veste, kaj je fantom'?« Hačič: »Ne!« Jaz: »Kdo ve?« Odgovor: »Stvor fantazije.« Jaz: »Dobro!« Hačič: »Kako naj se tak fantom' imenuje pust? Človek je pust, vreme je pusto; ampak fantom'?« Glas iz razreda: »Pust' lahko pomeni tudi prazen, votel, odtod: pušča, puščava.« Jaz: »Prav! Ali bi si, če bi bilo po Hačičevem, sploh mogli misliti, kako naj pust umrè, zamrè?« Hačič: »Saj pravimo, da ga pokopljejo; torej mora prej umreti.« Odobravanje v razredu. Jaz, skoraj v zadregi: »V tem slučaju bi pesnik nemara rekel umrè. Ali ne?« Molk. Jaz: »Sploh pa, ali pust samo fantom umrè, ali ne vsem, ki norijo?« Hačič: »Predvsem fantom, ki ga pokopavajo.« Jaz: »Ali ne prav tako ali pa še bolj dekletom, ki se niso ta predpust omožile? Zakaj bi torej pesnik o dekletih molčal?« Molk. Jaz: »Pa čemu bi se pregovarjali! V čem imamo jasen dokaz, da naj se čita fantom'?« Odgovor iz klopi: »Metrum! Saj so sami jambi.« Jaz: »Res jel! Uho, Hačič, bi vam bilo moralo povedati. No, kdo ve še kak razlog?« Glas iz klopi: »Pesnik tudi še sicer rabi ta izraz.« »Kje?« »V posmrtnici na Aleksandrova, št. 8! Tam pravi; Kaj si? Fantom? Izrodek domiš-

lijje?« Jaz: »Priznate, Hačić, svojo zmoto?« Hačić: »Ko sem se pesmi včeraj učil, je vse dišalo po pustu: gospodinja nam je cvrla pustne krofe, vse mesto v znamenju pusta, vse gostilne polne pusta; ali sem mogel

na kaj drugega misliti?« Jaz: »Da, vidite, naš pesnik ne jemlje svojih podob iz kuhinje...« Glas iz klopi (šepetajoč): »Ajd v kuhinjo, ženka, brž peč in cvrét!« Jaz: »Tiho! Je to podoba? Satis!« —

Oton Župančič, pesnik notranje svobode.

Mnogo lepih sestavkov o našem za Prešernom največjem pesniku je bilo o priliki njegove petdesetletnice (23. jan. 1928) v raznih slovenskih listih napisanih, mnogo tehtnih besed je bilo o njegovi proslavi izrečenih, izmed vseh najtehtnejša in za mlade čitatelje »Mentorjeve« najvažnejša pa se nam zdi ugotovitev J. Vidmarja v članku »Dva pogleda« (Jubilejni zbornik za petdesetletnico Otona Župančiča, uredil Fran Albrecht, Ljubljana, 1928, izdal Ljubljanski Zvon), da so odnekad vsi veliki pesniki imeli dvojno nalogo pred očmi: prvo, spoznavati in čim bolj spoznati samega sebe, drugo, to spoznanje vedno bolj in bolj tudi v besedi izraziti. Ta dvojni cilj zasleduje tudi naš pesnik od začetka svoje umetniške poti pa do danes. Saj je nekoč dejal: »Poezija je neka pot do samega sebe...«

Na pročelju starogrškega svetišča v Delfih se je svetil v zlatih črkah napis: »Spoznavaj samega sebe!« To je bila edina in najvažnejša zapoved boga Apolona vsem, ki so priromali v njegov hram. To zapoved je tudi modri Sokrates smatral za najvažnejšo. In tako je res vsakdo toliko bolj človek, kolikor bolj samega sebe spozna in seveda tudi obvlada. Toda spoznavanje samega sebe ni lahko: goste notranje megle, da, oblaki nam zakrivajo pogled. Kaj so te megle, ti oblaki? To so naše strasti: napuh, zavist, lenoba, togotnost, pohotnost... Šele tisti pogleda in gleda v globine svojega srca, kdor je te notranje megle, te oblake pregnal, premagal, torej: kdor je notranje svoboden. V ta namen pa mora biti člo-

vek brezobzirno odkrit napram samemu sebi. Zakaj? Zato, ker se znajo strasti na čudovit način »lepe« in »nedolžne« narediti. Površen človek jih niti ne zapazi. Marsikdo n. pr. zatrjuje svojemu prijatelju, da ga ljubi, ljubi nesebično, v resnici pa zato, ker pričakuje koristi od njega; v nesreči se potem pokaže in izkaže, iz česa je izviral to prijateljstvo. Ali drug zgled: Marsikdo zatrjuje, da nesebično ljubi svojo domovino, v resnici pa jo ljubi zato, da ga domovina časti ali da mu nudi gmotno udobnost. Vsak človek ima menda res dvojen obraz: enega, ki ga kaže ljudem, drugega, ki je na znotraj obrnjen. (Če stojiš ob jezeru, imaš tudi dvojen obraz: svoj pravi ter oni drugi, v globini.) In tisti na znotraj obrnjeni je pravi, tistemu treba v oči pogledati, tistemu krinko brez usmiljenja raztrgati, če si jo je nadel, ali — z drugimi besedami — brez usmiljenja si vest izprašati. Tako brezobzirno razkrinkovanje vidimo v zbirki »Samogovori«, v pesmi: Samogovor:

Stoj pred menoj, moj skriti obraz,
samo za hip, le kratek čas,
naj te spoznam...

In res, za »lepo«, »plemenito« krinko zagleda pesnik skrit napuh, samopridnost, hinavščino...

To ni te gnal visoki duh
in bil v misli zgolj napuh
in samoprid? —

Pesnik teži za tem, da bi bil podoben čim popolnejšemu človeku in da bi to podobo mogel čim lepše v besedi izraziti.

O, da mi je priti do svoje podobel!
Da bi jo zagledal jasno pred seboj!

Rad bi bil s svojimi zmožnostmi rastel vsestransko, kakor drevo raste v štiri smeri, rad bi se ves pognal v samo rast, saj je zopet sam izjavil: »Hočem sploh stopnjevati svoje zmožnosti do zadnje višine...« (Obiski.)

Ali... ali... Kakor se v drevo vihar zaganja ter mu veje kodra in krivenči, tako se vsakemu človeku in seve tudi našemu umetniku na poti do samospoznanja in lastnega izpopolnjevanja javljajo silne ovire. Kje tedaj, ob času onemoglosti, najti lek, nov pogum? V naravi.

Pesnik to skrivnost razodeva v prvi kitici pesmice »Gledam«:

Gledam brezo, smreko in hrast,
tiho zamišljene v svojo rast,
večno zamaknjene v néba dih —
kakor da sam sem izmed njih...

Kaj je »néba dih«? »Zakon življenja je, ki ga narava vdano in zbrano izvršuje«, pravi Jos. Vidmar (n. m.).

Blagor tistemu, ki vdano sprejema néba dih in si prizadeva za notranjo

svobodo ter, zvest sam sebi, neprestano notranje raste!

Tak, kadar nazadnje razpne roké
kot mož, ki se pretegne v dan,
meréč tkanino večnih sanj,
pokaže nam svojo podobo: križ...

Toda na žalost vidi pesnik vse polno ljudi, ki so slepi za svoje strasti, za svojo notranjost, in živé tjavendan:

Gledam deklè, ženó, možá,
kam drvi to, kam se peha?
Nem mimo njih gre neba dih —
kakor da sam sem izmed njih...

V zadnji vrstici pesnik veli, da se čuti osamljenega s svojo notranjo zbranoostjo med ljudmi, ki iščejo samo zunanega uživanja in ki jih je toliko...

Bliža se pomlad; spet bo začel rasti gozd. Pojdi, mladi čitatelj, tudi ti med breze, smreke in hraste ter skleni, da hočeš tudi ti z njimi vred biti neprestano

tiho zamišljen v svojo rast,
večno zamaknjen v néba dih —
kakor sam eden izmed njih...

S tem boš O. Župančiča najlepše počastil!

J. D.

M. P.:

Z dijaške ekspedicije.

(Dalje.)

(Odlomki iz raziskovanja Križne jame pri Ložu v letu Gospodovem 1926.)

»Kjerkoli in kadarkoli se da,« je začel Krik svoje poročilo, »se izognem težkemu delu. Moje šibko telo ne prenaša hudih naporov; po vsaki šolski nalogi moram ostati kak dan doma. Ko nas je Ferenc razvrščal, sem se bal, da me ne pozna dobro in me dodeli napadalnemu oddelku. Kako sem se razveselil, ko mi je bilo naznanjeno, da me je naborna komisija spoznala sposobnega za geometrsko četo! Za podelitev časti nadgeometra sem se odboru zahvalil z Zalaznikovimi štruklji.

Ko smo se bili brez nezgode prepepljali čez jezero, smo se takoj poprijeli

dela. Po površnem splošnem pregledu terena, ki naj bi ga mapirali, smo kapniški rov s skoro vsemi njegovimi stranskimi odcepki razdelili v pet po približno 30 metrov dolgih odsekov. Pričeli smo meriti ob jezeru. Na bregu smo zabili kratek drog, nanj privezali žico ter jo potegnili po sredi rova v smeri, ki smo jo določili s kompasom, njen drugi konec pa ovili okoli debelega kapnika, rastočega iz razrvanih tal proti stropu. Risar je na milimetrskem papirju, ki ga je bil razpel na risalni deski, potegnil črto, zaznamujočo smer glavne žice. Na prvo zarezo v glavni žici smo z rahlim vozлом

pritrtili na desni in levi stransko žico ter obe pravokotno na glavno smer napeli do stene. Dolgi Nace je meril na levi strani, mali Jaka na desni, kajti tla v rovu niso ravna, ampak so nagnjena proti levi steni. Žici sta pa morali biti čim bolj vodoravni, ker sicer ne bi bilo merjenje povsem pravilno.

Nace je zakričal: »Pet!«, Jaka zavpil: »Tri!«, risar pa je na glavno črto postavil pet centimetrov dolgo levo in tri centimetre dolgo desno navpičnico.

»Naprej!« Na ta klic smo se pomaknili vsi trije za 1 m naprej, Nace in Jaka ob stenah, ob glavni žici pa jaz, ki sem osebno prevzel nalogo, da s kotomerom vsakokrat ugotovim, če stojita obe stranski žici na glavni pravokotno ali ne. — Igrača je določiti pravi kot v zvezku ali na tabli, danes pa sem mogel ugotoviti žalostno dejstvo, da je ta naloga v jami včasih silno težko razrešljiva, zlasti še, če moraš meriti skupno s takim kot je Jaka, kateremu je vseeno, dve minuti, da, celo kar dve stopinji preveč ali premalo.«

»No, no, nikar se ne ujedaj! Še profesor ne kriči name tako, če mu narišem kot 45° namesto 90°, kakor si se ti drl, ko sem stopil za pol koraka predaleč. Je mar Nace boljši od mene? Jaz sem moral stopicati in plezati zdaj navzgor, zdaj navzdol, da mi je včasih kar sapo jemalo, on pa je hodil kot po parketu.«

»Mir, zdaj govorim jaz!«

»Saj nič ne rečem, samo jezi me, da imaš ravno name tako piko in se prav nič ne oziraš, kje sem meril jaz, kje pa Nace. Kdo je večkrat napačno povedal razdaljo, jaz ali on? Jaz sem se zmotil samo enkrat, njega pa si moral opozoriti na napako Bog ve kolikokrat.«

»Bodi, bodi tako srborit, Jaka! Kar potolaži se! Preveč si se potil in nisi slišal, da sem bil tudi jaz vse, samo ne človek! Kdo bi se tako vznemirjal za vsako malenkost! Da sem jaz hodil ko po parketu, se ti je prav gotovo sanjalo. Le izvoli pogledati obupno stanje mojih čevljev. V novih sem odšel, vrnil se bom bos. Le to me skrbi, kaj bo rekel doma oče?«

»Naj reče, kar hoče! Krik ima besedo!« Ferenc je zapovedal in Krik je nadaljeval:

»Tri!« : »Dva!«, »Sedem!« : »Dvanajst!«

Tridesetkrat je napovedal razdaljo Jaka, tridesetkrat Nace, in prvi odsek je bil izmerjen. Risar je konce vseh tridesetih pravokotnic na desni in levi

Stalagmit, ki čuva ob vhodu v Medvedji rov.

Kadar grem mimo njega, mi pripoveduje slavno zgodovino medvedjega rodu, ki je pred tisoč in tisoč leti bival v Križni jami

strani zvezal z vijugasto črto in tloris za prvi odsek je bil napravljen. V tlorisu smo kajpada označili tudi lego in povprečni prerez kapnikov in kapniških skupin, kakor tudi obseg večjih skal, kamnitih kupov itd.

Ko je bil tloris za odsek dovršen, smo začeli meriti višino rova. To delo je v primeri s prejšnjim napredovalo kaj naglo. Napolnili smo mehurček iz kolo-dija z vodikom, ga privezanega na tanki

vrvici spuščali meter za metrom v zrak in po vozlih na vrvici šteli metre. Merili smo na vsak meter razdalje in ugotovili, da znaša višina od žice do stropa na različnih mestih od deset do dvanajst metrov.

Ko je bil risar dovršil podolžni prerez skozi prvi odsek in v njem označil vse posameznosti, smo na enak način izmerili in mapirali ostale odseke. Tu vam predložim v pregled tloris in podolžni presek kapniškega rova. Jutri bomo mapirali jamo od prvega do onstran drugega jezera.«

Pozno v noč se je zavleklo obširno Krikovo ponočilo in ura je kazala že četrt na polnoč, ko smo se vsi, ki nismo imeli nočne službe, podali k počitku. Sredi tabora so plapolali rdeči zublji nočnega ognja proti temnemu nebu, ob ognju pa je stražil čuvaj. Izmena nočne straže se je izvršila vsaki dve uri. Na vrsto je prišel vsak, če ne danes, pa jutri. Splošno je bila nočna služba najlažja od devete do enajste ure, najtežja pa za onega, ki je prišel na vrsto od ene po polnoči do treh zjutraj.

Četrti dan.

Na vse smo bili pripravljeni in do slej je šlo vse lepo po načrtanem programu, danes zjutraj pa smo že na vse zgodaj ugotovili, da trije manjkajo. Zaman smo jih klicali na vse grlo, zaman iskali v vsakem grmu. Izginili so kot bi se bili vdrli v zemljo. Razume se, da jim je Ferenc pripravil najstrožjo kazen, ki jih more zadeti — izgon v domačo občino na državne stroške. Nočem napisati imen teh nesrečnežev, napišem le to, kar nam je pravil poliški mežnar, ko smo šli skozi vas na Vrtačo. »Trije, da, trije so bili. Vsi so imeli nahrbtnike, najmanjši pa še tamburico. Peli so: »Oj zdaj gremo...« in na vprašanje, kam gredo, so me vprašali, je li tod prav na Rakek.« — Kaka sramota! Iz seznama članov smo izbrisali imena treh — dezerterjev.

Kako malo je upoštevan naš tužni Kras in vendar je bogat na prirodnih lepotah, ki prav nič ne zaostajajo za le-

potami našega planinskega sveta! Krim, Kurešček, Sv. Ahacij, Ljubljanski vrh, Sv. Trije kralji! Si že kdaj obiskal teh pet kraških mejnikov, raz katerih se ti odpre razgled daleč proti jugu, tja do Nanosa, Javornika in Snežnika? Napravi izlet skozi borovniški Pekel in Kožlek na Slivnico in povej, če ni vse to, kamor ti seže oko raz tega nad tisoč metrov visokega hriba, vredno naše globoke ljubezni do vsega, kar je izraženo v kratki besedi Kras!

O Krasu in njega prirodnih lepotah smo se pogovarjali, ko smo po senožehtih stopali vedno više in više na Vrtačo. Nešteto krat smo se ozrli nazaj proti zapadu na Cerknjsko jezero, ki se od tu vidi kakor kak morski zaliv.

»Tu je! Tu je prepad Vrtača,« nas je prekinil v pogovoru Šlapetov France, ki nam je bil za vodnika in vsestransko v pomoč. Resnici na ljubo moram priznati, da me je malo zazebljo ob pogledu na široko odprtino, ki nam je tik ob stezi tako nepričakovano zazevala v obraz. Pet metrov širok prepad s popolnoma gladkimi stenami in globok Bog ve koliko! »Konte, si se poslovil od sveta in si opravil spoved? Vem, da si neustrašen, vem pa tudi, da si previden in preudaren, zato vem, da se ne boš spustil v Vrtačo, ki bi te prav gotovo požrla.«

Nič niso zalegla ta in slična svarila. Konte je sklenil, da gre v prepad, in pojde do konca, naj vodi kamor hoče. Kaj sem hotel? Utihnil sem in z grozo opazoval priprave za na pot. Iz gošče so privlekli štiri dolga močna debela, jih ob prepadu postavili v piramido in ob vrhu trdno zvezali z močno vrvjo. Na vrhu piramide so pritrdili še škripec, skozenj potegnili porepnik in vaja za akcijo se je pričela. Preizkusiti je bilo treba, je li vrv dovolj močna, da bo vzdržala 56 kg Kontejevega telesa, in je li piramida dovolj stabilna, da se ne bo na nepravem kraju in v nepravem času podrla. Precej časa je trajalo, preden so se vsi zedinili v tem, da je vse dobro in da se Konteju ni bati ničesar hudega. Torej zdaj pa zares!

Kako so prenesli piramido nad prepad in jo tu tako postavili, da je škripec pod vrhom visel nad prepadom, je težko popisati. Kaj takega je treba videti. Oba, ki sta imela nalogo, da podpreta in pričvrstita noge piramidnega odra na robu prepada, sta bila seveda privezana na vrv, da ju ni med delom motila smrt, ki je prežala na nju iz temne Vrtače.

»Vsi k vrvi!« Osem nas je močno zgrabilo za daljši konec vrvi, Konte pa se je, sedeč na povprek skozi vrv vtaknjenem klinu in močno privezan na vrv, spustil nad prepad. Med nebom in podzemljem!

»Naprej!« Začeli smo ga prav počasi spuščati vedno globlje in globlje.

»Stoj!«

»Kaj pa je?«

»Pazite! Toliko, da mi ni kamen priletel na glavo. Naprej!«

Nagnil sem se nad prepad in videl globoko pod seboj majhno lučko, ki je Konteju razsvetljevala temno pot...

»Hitreje, hitreje!«

»Ne moremo. Počakaj, vrv se je zataknila v škripec. Potrpil!«

»Zakaj ne pazite? Hitro popravite! Težko že sedim.«

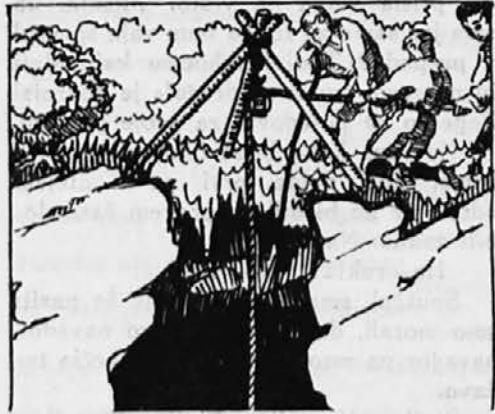
Lahko si je misliti, kakšni občutki so navdajali Konteja v tej nadvse kritični situaciji. Če v tem času ni obžaloval vseh svojih dijaških grehov in ni obudil kesa nad krivicami, ki jih je neštokrat delal profesorjem, potem je res junak od nog do glave. Četrť ure med življenjem in smrtjo, ne živ in ne mrtev!...

Oddahnili smo se, ko se nam je z veliko težavo posrečilo popraviti napako v škripecu, še bolj je odleglo seveda Konteju v prepadu.

»Naprej!«

Tako je šlo naprej in vedno krajša in krajša je postajala vrv tostran škripca. Deset, petnajst, trideset metrov. Konte pa je prodiral še vedno globlje in globlje. Ko je bil deset metrov globoko, smo ga jedva še videli in le s težavo še čuli njegova navodila. Pri nekako petnajstem metru nam je sploh izginil izpred

oči. Dajal nam je znamenja le še s signalno vrvico. Kadar je vrvico dvakrat potegnil, smo ustavili, ko pa je potegnil trikrat, smo ga začeli zopet spuščati. Večkrat se je pripetilo, da nismo dobro

pazili in reagirali na »Naprej!« namesto na »Stoj!«, ali, kar je bilo še hujše, na »Naprej!« namesto na »Nazaj!«

Trikrat zapored znak: Stoj! Vedeli smo: Konte je na dnu prepada, in po vrvi izračunali, da je 43 metrov pod nami.

»Tri in štirideset metrov!« sem vzdihnil, Ferenc pa je pristavil: »Kaj je to?! Mislim, da ga bomo spustili vsaj sto metrov globoko.«

»Za Kontejem pridem jaz na vrsto!« je energično zahteval Marko, kar je silno razjezilo Bačija. »Ti si pred menoj šel čez jezero, jaz pojdem pred teboj v Vrtačo. Enaka pravica za vse!«

»Ko se bom jaz vrnil, potem šele bo sta prišla vidva na vrsto. Mislita, da sem jaz samo za to, da bom vaju spuščal v prepade? Tudi jaz hočem kaj videti in ne samo trpeti za druge!« je godrnjal Pepe in se potegoval za svoje pravice.

Ne vem, kako bi se bilo rešilo vprašanje, kdo pojde prvi za Kontejem »dol«, če ne bi bili ob pravem času dobili znaka: Nazaj!

Ho—ruk!... Ho—ruk!...

Spuščali smo ga z lahkoto, še paziti smo morali, da ni šel prehitro navzdol, navzgor pa smo ga vlekli z največjo težavo.

Stoj! — Naprej! — Stoj! — Nazaj! — Naprej! —

Znak se je vrstil za znakom, tako da večkrat nismo vedeli, ali naj potegnemo ali spuščamo ali sploh mirujemo.

Dobre pol ure smo se potili, preden smo ga zvezli tako visoko, da smo razločno čuli obupne klice: »Ne prehitro! Bolj počasi!«

Hvala Bogu, najhujše je prestano, še četrť pota, pa bo zopet na trdi zemlji pod svetlim solncem!

»Živio Konte!« smo mu uni scno zaklicali v pozdrav, ko smo ga zagledali, in bil je še globoko v prepadu, ko se je vsula nanj ploha radovednih vprašanj.

»Si še živ?« ga je vprašal Ferenc.

»Ali prinašaš poln žep podzemeljskih živalic, kakor si obljubil?« ga je izpraševal Močerad.

»Se prepad na koncu razširja? Je lepo doli, kajne?« je poizvedoval Bači.

»So kapniki lepi? Koliko jih imaš s seboj? Za enega ali dva se toplo priporočam!« je kričal Pepe.

Zadnji ho—ruk, zadnji meter in Konte je bil — po moji sodbi — rešen, po mnenju ostalih pa »že zunaj«.

(Dalje prihodnjič.)

(Glej stran 134 in 135.)

Ant. Aškerc:

Brodnik.

Med skalami Sava šumi,
valove mogočne vali,
v naročaj jih Dunavu tira.
Čoln ziblje ob bregu se tam,
a ribič mi v njem sedi sam,
na veslo se truden opira.

»Hoj, stavec, kar veslo zdaj v dlan,
pa jadno v drugo tam stran
čez šumno prepeljaj nas Savo!
Čuj, turško rumeno zlato
plačilo bogato ti bo...
Če nočeš — ti vzamemo glavo!

Molčita že polje in log,
tam onkraj krščanski ostrog
v neskrbnem že spanju počiva.
Zaviti v plašč temne noči
ogledat poslani smo mi,
kod kleti sovražnik se skriva...«

»Ne maram za vaše zlato!
Čemu mi pač ribiču bo?
Zastonj vas čez reko prepeljem.
Res, sivo že glavo imam,
a vam je nocoj še ne dam.
Rad vašim ustrezam poveljem.«

Ze čolnič od brega leti
in nese oglednike tri;
veslaje pa ribič ozira
srepo se v vrtenje vodá,
ki rado se s čolni igra
in slastno na dno jih požira.

»Res hrabro srce ti imaš,
izvrsten prevoznik si naš,
ni takega blizu okoli.
A nas bo pohvalil glavar,
oj, krasen pač čaka nas dar,
krasnejši nas ni še nikoli!«

»Na mestu!« de ribič krepko,
a veslo zažene v vodo...
»Tu vaše in — moje plačilo!«
»Bes, džaur!« še krik iz valov,
iz mokrih je Save grobov — —
potem pa vse tiho je bilo.

Ant. Sovrè:

Portitor.

Inter saxa ruens Sava fremil ac violentas
Danubii gremiis undas advolvunt aquosis.
Portitor in cumba ad ripam oscillante
quiescit
defessaque manu remi in conititur ansam.

„Eia, senex, age rumpe moram et solito
scalmo trans fluvium capto traduc
Aureolus tibi nummus erit ditissima
merces;
sin facias contra, capite est tibi poena
luenda.

Arvaque iam silvaeque silent, Christianaque
castra
ultra amnem carpunt securum posta
soporem:
at speculatores noctis caligine amicti
nos, ubinam lateat, sumus hostem quaerere
missi.“

„Quo mihi vestrum aurum? Piscanti id
non opus usquam.
Quare traiciam, concedite, vos sine merce.
Crisis enim quamvis canus mea tempora
condat,
non tamen optatum est caput hoc mi
perdere nunc iam.“

Vix ea fatus erat, conto cum concita linter
asportat rapidas speculatores super undas.
Portitor interea facie in truce lumina
versans,
si qua vorago rapax sibi pareat, usque
requirit.

„Egregius nobis, sane hercle es,
portitor acer
nec non corde ferox, cui par vix ullus
habendus.
Sed quoque nos dux noster, ubi nova
retulerimus,
laudibus ornabit largoque extollit honore.“

„Hic locus est,“ conclamat atrox
remumque remittit
portitor, „hic vobis, hic et mi praemia
digna!“
Dissonus haustorum clamor consumitur
unda,
nec mora, quin redeant modo rupta
sientia nocti.

S. Kranjec:

Še en turški ujetnik.

(Konec.)

Ne dolgo po tem so Turki začeli novo vojno zoper Ogrsko. Moj gospodar se je pripravljaj nanjo in me hotel vzeti seboj, če postanem musliman, sicer se je bal, da ne bi v bližini domovine pobegnil. Jaz nisem hotel menjati vere in sem ostal v gospodarjevi hiši. Ko me je pa gospodar videl polmrtvega od žalosti in da se tako trdno držim krščanske vere, je rekel: »Ostani doma in Boga prosi, da mi da otrok,« bil je namreč brez otrok, »in če dobim dete, bodi svoboden v trenutku, ko se mi bo rodil potomec.« Pozdravil je svojce in odšel v vojno.

Ko se je gospodar vrnil z ogrske vojne, sem prepotoval z njim vso Evropo in Azijo, ker je on pobiral davek, ki se imenuje v njihovem jeziku »harač«. Pri tem sem silno zdihoval, ko sem videl tako velike in bogate dežele, ki so bile nedavno krščanske, sedaj pa se pokore turški vladi, ki jih izmozgava z davki zato, da bi si še druge podjarmila.

Kmalu je prišla druga vojna zoper kralja perzijskega. Takrat sem veliko prestal. Na potu vstajajo o polnoči in jezdi do naslednjega poldneva, nato gospodarji kosijo in spijo, a sužnji se razkrope po raznih opravkih daleč od šotora: opravljajo konje, kuhajo jedi in donšajo živež. V ostalem se je dalo vse to še prenašati, dokler ni prišla velika lakota, ki je bila tako huda, da so majhno porcijo hrane drago plačevali, mnogi so z vprežno živino vred od lakote poginili in mnogo konj so pobili. V tako stisko so spravili Turke Perzijani z izvrstno vojno zvižajo, ker so vedno bežali in se delali kot da nimajo poguma za boj, a v bližini so vse požgali in vse prebivalce odvedli s seboj. Ko je Turek, preganjajoč navidez premaganeža sovražnika čez drn in strn, prišel čez Evfrat, je poslal Perzijan vojsko okoli boka in naenkrat uničil vse, kar so Turki imeli za hrbtom. Turek je bil torej prisiljen voditi svojo vojsko skozi popolnoma puste kraje in je Perzijana vsak

dan izzival k bitki, toda ta je ni maral iz dveh razlogov: ker se je bal topov in ker je upal, da bo ugnal sovražnika z lakoto. In ta slepec je šel za bežečim Perzijanom, dokler ni prišla zima in je bil vsled občnega pomanjkanja primoran se umakniti. Med drugimi težavami ni bila najmanjša tudi ta, da ni bilo tam ničesar, s čimer bi kurili, razen živalskega gnoja, samo s tem so kurili vojaki in si lajšali mraz. Sicer je pa polovica onih, ki so sploh prišli k ognju, umirala od slabosti; mnogim so med ježo zmrzile noge, da so stali kot štori prikovani na svoje konje. Govorili so, da so Turki izgubili že pol vojske. Komaj so čakali, da prihodnje leto operejo to sramoto, toda zvedeli so, da je Karel, rimski cesar, osvojil tuniško kraljestvo¹ in boječ se za Evropo so se z ostalo vojsko hitro vrnili k Carigradu in pravočasno končali vojno s perzijskim kraljem. Pa tudi Perzijan ni zamudil prilike: pobil je vse, ki so zaostali in skoz do Evfrata je od strani napadal turško vojsko. Ko je osvojil zopet Tebris, ki ga je bil Sulejman spotoma zavzel, je v tisti zmešnjavi pobil veliko janičarsko posadko.

Priporočivši svojo rešitev Bogu in sv. Devici sem slovesno obljubil, da se ne bom vrnil v domovino, preden ne obiščem cerkve sv. Petra in Pavla, Kristusovega groba in groba sv. Jakoba komposteljskega. Od vsega gospodarjevega posodja, ki smo ga v tem strahu pustili, da ga uplenijo, sem vzel le eno čašo, potem nekaj soli in sekuro ter zbežal v armenske gore, iščoč daljnih in samotnih krajev. Tu sem se sedemintrideset dni hranil s travo in gozdnimi sadeži, ponoči pa plezal na drevesa, da me niso raztrgale zveri. Ko sem mislil, da je moj

¹ Karel V. je l. 1535. napadel Tunis, ki se ga je bil v sporazumu s sultanom Solimanom polastil morsk ropar Haireidin Barbarossa in oviral trgovino v Sredozemskem morju. Karel je zavzel glavno mesto in osvojil veliko krščanskih sužnjev.

gospodar že dovolj daleč in sem postal od borne hrane že skrajno slab, sem zapustil te gorske pustinje. Ko sem prišel do obljudenih krajev, me ugledajo pastirji in me bolnega in za vsako obrambo nesposobnega obkolijo, da bi me ujeli. Zdel sem se jim strašen tudi radi sekire, ki sem jo nosil in s katero sem se nekaj časa branil pred psi, ki so me napadali. Nazadnje jo vržem od sebe in se izročim na milost in nemilost pastirjem, ki so se popolnoma pomirili, ko sem jim izročil srebrno čašo. Razen tega sem jim dejal, da nisem turški suženj, ampak svobodni Grk. Verjeli so mi in me odvedli v bližnje mesto (Damask), kjer so me obkolili tamošnji Turki. Na vprašanje, kdo sem in odkod, sem zopet odgovoril, da sem Grk in da sem služil za plačo nekemu velikašu, ki me je zapustil bolnega obenem z ostalo vojsko. Tedaj so poklicali duhovnike, večče grškemu jeziku in ker sem k sreči govoril grški — temu jeziku sem se bil dobro privadil v Trakiji in Makedoniji — so svečeniki izjavili, da sem pravi Grk. Pustili so me torej na svobodi in odšel sem z duhovniki. Ko so ti zvedeli, da poznam grško knjigo in pismo, so me postavili za učitelja otrokom, ki so se učili v koči nekega puščavnika, ki je bila tri dni hoda od mesta. Tu so mi prijazno dajali hrane in obleke in živel sem svobodno kot kristjan med kristjani. Da me ne bi zalotili, da nisem Grk, sem se držal njihovih običajev in obredov, toda ob sobotah, ko oni jedo meso, sem se vzdržal mesa, češ, da sem se tako zaobljubil, ko sem bil v nevarnosti.

Slednjič so me odvedli v Jeruzalem, ki mu pravijo Kucumbarek, t. j. sveti blažoslov. Prišedši v Jeruzalem, sem bil sprejet v frančiškanski samostan na gori Sion in tu sem ponoči stražil samostan tudi za plačo v denarju poleg hrane in vse oskrbe ter brezplačnega dostopa do Božjega groba, za kar morajo sicer Turki veliko plačati. V tej službi sem ostal leto dni in obiskal tudi samostan v Betlehemu. Nato sem odšel iz Jeruzalema in prijadral v Španijo in začel slednjič svobodno živeti med svobodnimi kri-

stjani, a od tega nisem odnehal, da izpolnim obljube, ki sem jih bil storil, da obiščem one svete kraje.

S tem končuje Georgijević svoj življenjepis, a tudi njegovo nadaljnje življenje po vrnitvi iz ujetništva ni dosti manj zanimivo. Svojih obljub sicer ni popolnoma točno izpolnil, ker je le prišel v domovino, preden je še obiskal cerkev sv. Petra in Pavla v Rimu, a začel je z besedo in pismom neumorno agitacijo zoper Turke. Iz Španije, kjer je bil na grobu sv. Jakoba v Kompostelji, ga je vodila pot križem Evrope in povsod je obiskoval državnike in politike ter jim dokazoval potrebo skupnega nastopa krščanskih držav zoper Turke. Kot potujoč literat je izdajal agitacijske spise ter jih poklanjal raznim svetnim in cerkvenim velikašem, ki so podpirali njegovo delovanje. Med temi nahajamo cesarja Karla V. in avstrijskega nadvojvodo Maksa, poljskega kralja Sigmunda in tudi dva papeža: Julija III. in Pija V. Njegovi pokrovitelji so bili nadalje augsburški kardinal Oton Truchseß, kolinski nadškof Adolf, škofa v Krakovu in Upsali ter več rimskih kardinalov, dočim z ogrskimi in hrvatskimi velikaši ni imel nobenih zvez.

Kod je Georgijević hodil prva leta po svoji osvoboditvi, ni znano. L. 1544. ga vidimo na Nizozemskem, odkoder je šel v Nemčijo in med drugim obiskal reformatorja Martina Luthra in Melanchtona v Wittenbergu, ki sta mu dala tudi priporočilno pismo. Vendar pa Georgijević reformacije ni odobral, ker je seveda močno ovirala skupen nastop kristjanov zoper Turke in je v nekem spisu ostro obsodil »Luthra, Zwinglija, prekrščevalce in vse krivoverce«. L. 1547. je bil na Dunaju in šel odtod v turško srednjo Ogrsko, kjer je najbrž obiskal svoj rojstni kraj. Nato je potoval na Poljsko in dalje proti severu, menda tja do Upsale na Švedskem. Kmalu se je vrnil na Dunaj in šel najprej v Rim, s čimer je slednjič izpolnil tudi tretji del svoje obljube. Poslej je živel večinoma v Rimu, kjer je izdal l. 1566. v drugi izdaji svoj italijanski pisan Vodnik po Je-

ruzalemu in Sveti deželi. To je zadnja zanesljiva vest, ki jo imamo o njem; verjetno je, da je kmalu po tem letu sklenil v Rimu svoje burno življenje.

Da bi vzbudil v krščanski Evropi zanimanje za turško vprašanje, jo je hotel Georgijević predvsem seznaniti s Turki in njihovo državo, zlasti še z žalostnimi razmerami, v katerih žive krščanski podložniki Turčije. Prva knjiga, ki jo je izdal ob novem letu 1544. v Anversu, popisuje pod naslovom »O veri in običajih Turkov« notranje razmere turške države. Istotam sta kmalu nato izšli še dve knjigi; prva govori o trpljenju kristjanov v Turčiji, druga, ki nosi naslov »O obredih in razlikah Grkov in Armejcev« je pa prav za prav le pisateljev življenjepis, kot smo ga pravkar čitali. V naslednjih treh spisih je že naravnost pozival vladarje na vojno zoper Turke ter delal načrte za njihovo pokristjanjenje. Vse te knjige je kesneje izdal v novih predelanih izdajah in tudi v italijanskih prevodih, dočim so prvotno pisane v latinskem jeziku, ker jih je pač namenil le višjim krogom izobražencev in politikov.

Za svojega ujetništva se je bil Georgijević marsičesa naučil. Prepotoval je zlasti v službi svojega zadnjega gospodarja velik del Turčije in videl, da so njeni evropski podaniki po večini Jugoslovani. Seznanil se je z glagolico in cirilico, ki jih najbrž prej ni poznal, in naučil se je tudi grški, turški, arabski in nekoliko hebrejski. Primeri teh jezikov, z latinskimi črkami pisani, se nahajajo tudi v njegovih knjigah, zlasti je pa v njih precej srbskohrvatskega besedila, n. pr. kratek srbskohrvatsko-latinski slovarček, razgovori in nekatere molitve. Kljub temu zaman iščemo pri Georgijeviću kake slovanske narodne zave-

sti, čeprav omenja v svojih spisih vse Slovane razen Slovencev in Lužiških Srbov. Sam se čuti Madžara, a je seveda pristaš Habsburžana Ferdinanda, od katerega pričakuje v protiturški borbi več uspehov nego od sultanovega zaveznika Zapolje. Splošno je Georgijević še mož starih nazorov, katerega se duh novega veka in humanizma še ni bil dotaknil; znal je dobro latinski, a staroklasično slovstvo je smatral le za »bajko in prazno besedičenje krivovercev in pesnikov«. Tudi ko si prizadeva, da bi izgnali Turke iz Evrope, ne misli pri tem na obnovitev domačih balkanskih držav, ampak naj bi si osvobojeno ozemlje kar večje evropske države razdelile med seboj.

Georgijevićevi spisi so povzročili dosti zanimanja in širili tudi protiturško razpoloženje v Evropi. Da so jih veliko čitali, dokazuje že to, da so bili še za pisateljevega življenja večkrat ponatisnjeni in prevedeni, med drugim tudi na češki in poljski jezik. To zanimanje je trajalo še po Georgijevićevi smrti in tja v drugo polovico 17. stoletja so njegove spise na novo tiskali in prevajali. Brez dvoma so bili razširjeni tudi med izobraženci v naših deželah in so nehote pripomogli k zavesti o razširjenosti in medsebojni sorodnosti slovanskih narodov, ki jo opažamo pri naših luteranskih pisateljih. Najbrž so slovenski luterani baš iz njih spoznali vodilno vlogo srbskohrvatskega jezika v tedanji turški državi in prišli na fantastične načrte, kako bi z glagolskimi in cirilskimi knjigami poluteranili nele balkanske Slovane, ampak celo Turke in s tem najbolj korenito rešili turško vprašanje. Tako bi bil torej ta mož, ki se je pred 400 leti pokoril v turškem ujetništvu, v zvezi tudi z našo literarno zgodovino.

Aleksander Zahod:

Jutro.

*Zazvonili so zvonovi,
vzbudili so mladi dan.
Zarja, solnce
sta klicala v svet zaspan.*

*Kmet je na kolena pal:
Bog, ki vse si meni dal,
daj mi danes svetel dan,
da trud bo poplačan.*

Dr. L. Sušnik.

Trobadorska lirika.

(Konec.)

Trobadorji so kmalu zanesli svojo umetnost takisto na dvore sosedne zgornje Italije. Že proti koncu 12. stoletja so se začeli ondi poskušati pesniki v provensalsščini, ki jim ni delala večjih težkoč, kajti tamošnja narčja so zelo blizu govorici onstran Alp, ki je imela že bogato izoblikovano pesniško izrazoslovje in tehniko. Tako dobimo med provensalskimi trobadorji Italijane kot so Bartolome Zorzi, Bonifaci Calvo, Percival Doria i. dr.; najslavnejši med njimi je Sordello de' Visconti, ki se ga častno spominja Dante v 6. spevu »Vic«. Sicer pa opazamo sličen pojav v italijanski epiki in prozi.

Kmalu nato najde trobadorska poezija torišče na drugem koncu Italije, v južni Italiji ozir. Siciliji na dvoru Friderika II. Cesar sam, njegov sin, njegov tajnik, njegov kancelar Giacomo da Lentini in vrsta drugih mož iz njegovega spremstva so se vežbali v ljubavnem pesništvu po zgledu Provencalcev, in to ne v sicilijanščini, temveč v mešanici, ki v njej prevladuje provensalsščina. V mislih in prisposodobah niso iznašli ničesar novega, njih erotika je še vedno šablonska, neosebna, pač pa kažejo napredek v spolnjenjanju oblik — saj je bila to principijelna zahteva trobadorske lirike, — tako kancone, zlasti pa soneta, ki se da razložiti na več načinov iz provensalskih oblik, a so ga izdelali v današnjem smislu šele Italijani ter je ostal po dovršenih Petrarikovih primerih ena najbolj priljubljenih oblik nove poezije.

Ta sicilijanskoprovencalska šola se je nadaljevala v Toskani in Bologni. Pri pesnikih kot so bili Buonagiunta, Guittone d'Arezzo, Chiaro Davanzati ali Guido Guinizelli lahko opazamo prehod iz viteške v meščanskopoučno in slednjič vzneseno maniro. Tu so namreč cvetela bogata samostojna mesta; v njih se je kultura kmalu dvignila višje in samozavestneje, v smeri večje verske in

filozofske izobrazbe v sholastičnem duhu. Guinizelli je v znani kanconi »Al cor gentil ripara sempre amore« (V zlahtnem srcu biva vedno ljubezen) razvil posebno spiritualistično teorijo o ljubezni s pomočjo teološkofilozofskih slik in s tem ustanovil novo italijansko poezijo takozvanega »dolce stil nuovo«, ki jo Dante še stopnjuje. Tudi laude sv. Frančiška Asiškega, ki je zopet malo izravnal dualizem med dobrim in zlim v veselem umevanju prirode, so po svoji metriški obliki balade v provensalskem smislu. Plodoviti Cino da Pistoja je bil strasten strankarski in ljubavni lirik. Dantejev prijatelj Guido Cavalcanti je v svoji kanconi o bistvu ljubezni še dalje razpredel osnovno misel erotiškofilozofske šole, da je draga čisto, nadzemsko bitje, ki vzbuja v srcu ljubavnika čudovito krepost, kar vodi seveda rado predaleč v abstraktnost, nadnaravnost. Odtod do sijajne simbolično-alegorične zamisli Dantejeve ni bilo več daleč.

Dante sam se je že zgodaj priučil francoščini in provensalsščini in pridno proučeval trobadorske pesmi: dokazov nudijo dovolj njegova dela »Vita nuova«, »Canzoniere« in tudi »Divina Commedia«, ki je v nekem oziru višek in vsota najzlahtnejšega trobadorstva: apoteoza žene v božanski simbol. Nekatera mesta so kot prepesnjena iz provencalske poezije. Njegova tercina je Dantejeva posebna oblika sirventesa in podobne so ji že nekatere tornade pri trobadorjih.

Dočim predstavlja Dante skrajni spiritualistični vrhunec, je Petrarca, drugi, srednji vrh italijanske poezije, srečno združil trobadorsko, Frančiškovo in antično naziranje v skladno enoto. Studiral je med drugim v Montpellierju in sploh dolgo bival v južni Franciji (pri Avignonu). On ni samo humanist, ampak prav tako srednjeveški trobador in njegov »Canzoniere« pomenja višek for-

malne dovršenosti tovrstne tehnike — saj mu je lepota oblike samostojna vrednota, ki mu ni zlepa dovolj izbrušena. Njegova Lavra je res da zopet živo bitje, a vendar skoraj tako nepristopna kot trobadorske gospodarice, opevane v sličnih metaforah in besednih igrah.

Tretji prvak novega italijanskega slovstva, Boccaccio, pisec »Človeške komedije« (Decameron), pa se je nagnil odločno v senzualistično smer, v nekdanji poganski eros. Sicer rabi tudi on mnogo retorike, alegorij, motivov, terminov iz trobadorstva in se naslanja v lirskih pesmih močno na Danteja in Petrarko, vendar prevladuje pri njem očitno antični duh. Njegov »Filostrato« je uvedel v modo oktavo, ki ji najdemo predhodnice že v Provensi in ki zavzema poslej v epiki tako velik obseg.

Epigoni te trojice so gojili kot drugod alegoričnodidaktično in ljudsko literaturo.

Iz življenja mnogih trobadorjev je znano, da so hodili na Pirenejski polotok, zlasti k pesniškemu drugu Alfonzu II. Aragonskemu. Najbližja je bila Katalonija, ki je imela najboljše zveze s Provenso, pa tudi jezik in kultura sta zelo sorodna, tako zelo, da so ondotni pevci dolgo uporabljali provensalsščino, tako bojevit baron Guillem de Bergadan, pa novelist in poetik Raimon Vidal. Trobadorstvo cvete tu najbolj v 13. in 14. stoletju in ima bolj verskomoralno obeležje. V 15. stoletju, odn. malo prej prodre domači govor, v katerem se udeležujejo pevci kot Lorenzo Mallol, Pau de Belviure, Auzias March i, dr. — deloma že pod Petrarikovim vplivom.

Na drugi strani je vzcvetela ljubavna poezija trobadorska na Portugalskem v galicijski govorici. (Galicija leži na skrajnem severozapadnem voglu polotoka; znano je mesto Santiago, v tistih časih mnogo obiskovana božja pot.) To mehko in gibko narečje, ki ima itak po postanku veliko podobnost s franko-provensalskim, je bilo kot ustvarjeno za trobadorsko poezijo in je bilo zato dolgo izključno v rabi za liriko tudi v sosed-

nih pokrajinah: vsi lirski pesniki iz Kastilije, Andaluzije, Estramadure itd. so se držali te splošne navade in peli dolgo le v galicijski portugalsščini. Staroportugalska lirika od 1200—1350 je bila verno posnemanje provensalske. Stike s trobadorji je imel že Alfonz III. portugalski. Najvažnejši domači predstavniki te mode so nadarjeni liriki kralj Dom Dinis (1279—1325) in njegova sinova, pa galicijski trobador Macias, znan po svoji nesrečni smrti, ki mu jo je zadala sovražna ljubosumnost in okoli katere je ustvarila zavzeta domišljija občudovalcev cele legende. Od 2000 pesmi kakih 200 pevcev, ki so ohranjene v šestih Cancioneiros (pesmaricah), je menda dve tretjini narejenih čisto po provensalskih zgledih. Sicer so deloma hudomušnodovtipne, deloma elegičnosentimentalne, nežne, deklishe, bolj ljudske in so zlasti bogate refrenov.

V tem jeziku so delali pesmi (zlasti ljubavne in satirične) tudi kastilijanski trobadorji, ki ne kažejo nobene izrazite svojevrstnosti; zlasti učeni kralj Alfonz X. (l. 1220.—1284.), mnogostranski tvorec pismene kastiljanščine. Bil je to znan ljubitelj trobadorjev in njih gostitelj; sam se je z uspehom skušal z njimi v ljubavnih in zabavljivih pesmih in popevkah v čast Mariji (Cantigas en loor de Santa Maria). Prva španska lirika pesem od znanega avtorja se najde pri Alfonzu XI., več pa že pri Ivanu II. in njegovih sodobnikih iz prve polovice 15. stoletja. Enrique de Villena (1384 do 1434) kaže v svojem »El Arte de trovar« izrečno na provensalsko umetnost; v mladosti je pesnil v katalonščini in ustanovil po tološkem zgledu v Barceloni akademijo »veselih znanosti«. Marques de Santillana se udeležuje v treh smereh: narodno-didaktični, italijanskoalegorijski in provensalskodvorski; ljudski ton je najbolj zadel v svojih »Serranillas« in »Villancicos«, nekakih španskih pastorelah. Juan de Mena stoji že čisto pod italijanskim vplivom in Juan Rodriguez del Padrón je eden zadnjih trobadorjev iz galicijske šole (Triunfo de las Donas

i. dr.). Tudi Juan del Enzina je črpal za svoj »Cancionero« še iz provensalskega vrela. V 15. in 16. stoletju je nastalo kot plod vse te proizvodnje več bogatih zbirk dvorske poezije po zgledu provensalske in italijanske v vseh mogočih umetnih oblikah, ki se strogo loči od narodnih romanc, pod imenom »Cancioneros«, ki so prave zakladnice trobadorskega pesništva onstran Pirenej. —

Po humanizmu in renesansi je prešel vpliv na provensalski sloneče italijanske lirike v vse literature, tako da je težko ločiti, kaj pripada prvemu, kaj drugemu krogu. Tako lahko rečemo, da je prešla trobadorska poezija v moderno evropsko prav za prav po posredništvu in zaslugi italijanske, oplojena in izpopolnjena po novih sestavinah globlje filozofije italijanske in resničnega ljubavnega žara — bodisi klasičnega izvora bodisi lastnega srčnega doživetja. Razen tega in zopetne uvedbe antičnih oblik pa ne pomeni renesansa ničesar bistveno novega preko onega, kar so ustvarili že Provensalci: zakaj renesančne literature raznih narodov niso prve v umetniško izglajenem domačem jeziku in dovršenih formah: vse to je bilo že provensalsko trobadorstvo. In če je renesančno slovstvo eminentno visoko, aristokratsko, je bilo to že tudi provensalsko. Italijansko posredništvo, ki je pod novo firmo razširilo neke že usovršene vrste teh izdelkov v masah na vse strani, je sicer gotovo zaslužno — tem bolj, ker so se ravno Italijani največ trudili z nabiranjem starih trobadorskih rokopisov, pri čemer so, žal, zanemarili druge vrste provensalskega slovstva —, a prvenstva Provensalcev ne more zatemniti.

Tak primer imamo na Angleskem. »Oče angleške poezije«, Chaucer (1340—1400), je vzel veliko snovi in oblik iz Petrarkove zakladnice in mnogo rabil septimo, ki se najde že pri trobadorjih. Tudi angleška lirika 16. stol. Wyatt in Surrey pesnita čisto po zgledu Petrarka in seveda tudi trobadorjev: platonsko hrepenenje, opevanje dame, ki je odtegnjena željam poeta,

poveličevanje njenih čarov, njenih vrlin in slične varijacije iste teme v kanconah, sonetih i. dr. je izrazita umetna poezija, ki so jo mogli umeti le višji sloji.

Še bolj zanimiv in nam bližji zgled pa imamo na drugi obali Jadranskega morja: v Dalmaciji. V svobodnem Dubrovniku je nastala po renesančnih vzorih pri imovitih in omikanih plemičih oz. patricijskih nova bogata književnost v narodnem jeziku. Prva dva dubrovniška lirski pesnika iz druge polovice 15. stol., Šiško Menčetić in Gjorgje Držić sta verna posnemovalca italijanskih poetov in posredno trobadorjev. Njune in nekaterih drugih avtorjev pesmi (ca. 600) so zbrane v posebni pesmarici, Kanconijeru. Kakor pri vzornikih se tudi tu opeva cela lestvica ljubavnih čuvstev prav v smislu bolj ali manj idealizirane trobadorske službe z nekaj istinskimi občutki, a še več afektacije: tedaj ista trojnost viteškega kulta dam, duhovne ljubavi in čutne erotike kot v Italiji. Oblika je virtuozna, slog pa sladkoben. Tudi Hanibal Lucić iz Hvara je napisal v mladosti nekaj prav lepih pesmi v istem slogu (Pisni ljubeve). Po teh so se ravnali razni drugi dalmatinski pesniki, v kolikor niso sledili ostalim vrstam italijanske književnosti.

Podoben pojav opazamo pri renesančni liriki drugih narodov, n. pr. pri francoski Plejadi. Melodični pesnik Du Bellay je s svojimi soneti plaval čisto v Petrarkovih vodah, Ronsardove »Bergeries« (pastirske pesmi) so posnete po klasičnih, a imajo nekaj skupnega s trobadorji. Slične so razmere na Iberškem polotoku, prav tako na Nemškem (Martin Opitz) in pri raznih severnih pevcih sonetov 17. stol., ki iščejo vzorov pri Plejadi. Celo Shakespeare ima preko Sidneya stike s trobadorsko poezijo.

Na drugi strani je proniknila viteškogalantna miselnost tudi v epsko, kot priča mimo Tristana in Lancelota Amadis, Ariostov »Orlando furioso« in mnogo drugih. Tudi duha pastirskega in heroiskogalantnega romana 16. in 17. stoletja določa v marsičem davna tro-

badorska zamisel. In Benedetto Garret je s svojim pretiravanjem besednih in miselnih iger iz Petrarkove delavnice, ki jih je ta povzel od provensalskih in sicilijanskih pevcev, zašel v prisiljeno izlepotičenost in postal oče marinizma, ki se je v 17. stoletju pod raznimi imeni šopiril po vsej Evropi.

Tako vidimo, da je trobadorsko pesništvo zibelka raznih pojavov evropske književnosti, zlasti pa moderne lirike. Še Corneille je s svojim pojmovanjem viteške časti in ljubezni daljni dedič trobadorskih predstav. Z Racinom prodre zopet grški eros v vso svojo konkretno strastnostjo, ki se ne meni za ničesar drugega. In po Racinu zavlada za daljšo dobo klasicizem. A ko se je koncem 18. in v 19. stoletju razširil odpor proti njegovi enostranosti, je poživila romantika z zahtevo po svetovni literaturi in

z oslonom na zgodovinske korenine narodne biti (narodno pesništvo etc.) zanimanje tudi za srednjeveško liriko, v prvi vrsti trobadorsko poezijo; tedaj se je začelo tudi sistematično proučevanje in izdajanje tozadevnih rokopisov. Odmeve vsega tega najdemo n. pr. tudi pri Prešernu, ki sega z eno roko potem Petrarka in Danteja daleč nazaj v trobadorsko tradicijo.

K sklepu bodi omenjeno, da se je prebudila sredi 19. stol. ta tradicija tudi v sami domovini trobadorjev z obnovitvijo provensalske književnosti. K novemu, močnemu življenju so jo sklicali potomci slavni pradedov pod zastavo, ki nosi ime »Felibrige«. Kot klicarji novodobne provensalske literature, ki rada črpa iz stare, so se proslavili zlasti Jousé Roumanille, Frederi Mistral in Prosper Estieu.

Naši pomenki

Paznemu čitatelju »Mentorja«. Na strani 122 zadnje številke »Mentorja« se spotikate nad to-le stavčno zvezo: »Skromen nagrobni spomenik ti kaže kraj, kjer je pokopan oče dr. Janeza Ev. Kreka, ki je umrl kot učitelj v Komendi«, češ, da dr. Krek ni umrl v Komendi, a da se vsled neznatnosti pisateljeve lahko tako razume. Priznamo, da je Vaša opozoritev nekoliko upravičena; zmisel stavkov mora biti vedno jasn. Morda naj bi bil g. pisatelj rajši pred »ki« naredil podpiče in dejal: umrl je itd. ...

G. Sempronij T.: Pritožujete se, da Vam Vaše superlative: najvažniši, najimenitniši, najzanimiviši itd. popravljamo v: najvažnejši itd. Oprostite! Vidimo, da so Vaše oblike tudi pravilne in morda celo pravilnije nego na -ejši; zanaprej Vam jih bomo pustili.

Brodnik — Portitor. Opozarjamo cenjene čitatelje na latinski prevod Aškerčevega Brodnika, ki ga prinašamo v tej številki. Je najlepši primer, kako se da moderna slovenska beseda povedati v stari latinščini. Dobro primerjajte: obliko, besede, metrum! Veselilo nas bo, ako dobi tudi kak dijak s tem pobudo in se poskusi v prevajanju v latinščino. In potem naj o svojih skušnjah poroča »Mentorju«.

Ciganka. Ne vem, zakaj se me bojiš, doslej še nisem nikogar pojedel. Pri nas pravijo: »Beseda ni konj«, zato se ti prav nič ni treba bati kritike, če je še tako ostra. Nihče še ni padel mojster z neba. Ne verujem, da si ti. Kritika pa je dobra in potrebna stvar, kakor n. pr. mrzli polivi ali obkladki za bolnike. Kritika vpliva hladeče, pomirjujoče na velikanski ogenj entuzijazma in samozavesti posebno mladih pesnikov. Kritik je kakor zdravnik. On ureja in omejuje preveliko bohotenje mladostne fantazije. On kaže slabosti in jih skuša s trpkó besedo izločiti. Njegova naloga je tudi, da pohvali, kar je dobrega in lepega, da to neguje in je skuša vzdigniti do čim večje popolnosti. To vse je naloga takega kritika, kot sem jaz. Vpeljati vas moram v svetišče svete umetnosti. No, vi ste kot mali otroci. Nad svetlečim se črepom se ustavljate, gladite ga, vrtite v solncu, da se sveti, pa pridete k meni in pravite: »Glej, diamant sem našel!« — ko vam pa rečem: »Poglej dobro, to ni diamant, to je le steklo, kos razbite steklenice!«, ste užaljeni, vaše oči me gledajo temno in očitajoče, obotavljate se in nočete naprej, samo zato, ker sem dejal: »Steklen črep ni drag kamen!« — Mislim, da razumeš mojo primeró. Tudi trpká beseda je potrebna in razočaranje je boljše od hvale. Do večje popolnosti vodi njega, kdor hoče. Komur pa je ljubši steklen črep, naj se vsede kraj pota in naj se igra z njim. Poklicani bodo šli mimo njega in našli diamant, čist in goreč kakor solnce.

Ne dam ti ne mere ne meje. Velik je svet, ki ga čutiš, še večji je svet, ki ga doživljaš. Kakor ni meje, ne mere človeški duši, tako neskončna je lepota. Podaj jo v drobcih, cele tako ne bo nikdar nikdo zajel. Za vsak drobec bom vesel in hvaležen. To je naloga. Kako jo kdo izpelje, je njegova stvar. Le da je dobra. V popolni obliki popolna vsebina. Zakaj ni v listu nič sotrudnic, vprašuješ nadalje. Ne, nismo proti njim. Ne izključujemo jih. Da jih ni, so krive same, ker nič ne pošiljajo. Česar pa ni, pa pri najboljši volji ne morem priobčiti. Zato bom prav vesel, če se bo razširilo to gibanje tudi med dekleti. Pred mojim »sodnim stolom« bodo sojene in opravičene enako, kot fantje. Zato kar lepo kaj pošlji! Seveda svoje površnosti, ki je precej velika, kot sem spoznal iz pisma (e zamenjuješ z i, s strešicami na č, š, ž si precej skopa) — svoje površnosti se boš pač morala nekoliko oprostiti, če boš hotela, da bodo tvoji izdelki našli milost v mojih očeh. Te pozdravljam!

Vsevolod Jaroslavskij. Tvojo »šolsko nalogo« lahko na kratko ocenim z reko: »Veliko hrupa za nič«. Zakaj? Snov, ki si jo podal na dokaj dolg način v zelo tragičnem tonu, tolikega pisanja vredna ni. Vsebina je: študent se spomni popoldne, da bodo drugo jutro pisali latinsko šolsko nalogo. Uči se vse popoldne in še dolgo v noč. Drugo jutro pride neprespan in v silnem strahu, ker je slabo pripravljen, v šolo in piše nalogo slabo. To si ti povedal na treh velikih straneh. Rečem, da je bilo škoda papirja. Dovolj slab je študent, ki se začne pripravljati za nalogo šele zadnji hip. Pravi kvartalni študent. Da ne more vsled skrbi spati, ker ve, če bo naloga slaba, bo v tem tromesečju padel, pove prav tako, da se ne uči kaj prida. In seveda, če potem ne zna, je profesor krivičen in neusmiljen. Jaz pravim, čisto dobro je, če pade to tromesečje, se bo vsaj v naslednjem trudil, da popravi svoj red. Vsebina torej nikakor ni vredna pisanja. Je dolgočasna, ker je mrtva.

Toda opravičeno me lahko zavrneš, češ: Tudi veliki pisatelji so često rabili neznatne sujete in so vendar ustvarili velike umetnine iz njih. Dal čeprav je zmanjkalo notranje moči, čeprav ni bil sujet intuitivno močan, so vendar ustvarili umetnine. To so bile umetnine forme, oblike in umetnine besede, fraze. Notranjo praznoto so okitili z blestečo obliko in z izbrano besedo. Tako daleč pa ti še nisi prišel in najbrže tako kmalu tudi še ne boš. Tvoji stavki niso ne stilno lepi, niti niso besede izbrane. Pomagaš si z nešteti »O«, »O gorje« in z že zdavnaj obrabljenimi frazami in citati, n. pr. »Ne vidi nič, ne sliši nič, kot bil bi mrtva stvar« itd. Da delaš tudi slovnične napake, se nič ne čudim. Preveč sem že navajen na to.

Sicer je res huda stvar, če kdo pade v tromesečju, ker se ni učil, vendar v člove-

škem življenju je toliko veliko večjih tragedij, ki se nikdar ne dajo poravnati, da vpliva tak dogodek vsaj žalostno smešno, če že ne povsem smešno. Če tega še nisi doživel, boš se spoznal. — Toliko ti bo dovolj za danes! Pozdravljen.

Zlatopoljski M. Ali je to tvoje pravo ime, ali psevdonim? Če je le psevdonim, te prosim, da mi v prihodnje odkriješ tudi svoje rodbinsko ime, drugače ne bom o tvojih prispevkih nič več govoril. Vendar danes napravim s teboj izjemo, ker verujem, da si le pozabil, ali da si zamolčal v dobri veri, da je prav tako. Pesmica, ki si jo poslal, ni ravno med najslabšimi, ki jih moram brati. Zato naj bo tu priobčena:

Iz vašeke linice
se je oglasil mali zvon;
zapel je milo tenko
v tihí, mirni dol...
Zašumelo je v vejicah,
zašumelo je v tihí pozdrav
cerkvice mali na hribu
zašumelo je preko poljan...

Priobčil sem jo v celoti, ker je kratka in ker nekoliko poda jutranje občutje. Vidimo, da je sestavljena v prostem ritmu brez rime. Podati nam hoče razpoložensko sliko jutra. Je preprosta v misli in besedi. Zato mi nekoliko ugaja. Nikakor pa ni dobra v slovenščini tolika raba deminutivov (imam občutek, kakor da je vsa pokrajina le majhen modelček iz sladkorja). Ravno tako se ti ni posrečil oris zvonjenja z besedami »milo, tenko«. S tem ne poveš nič. Pozdravljen in še enkrat celotno ime!

Renko. »Luna toži« je strašno solzava zgodba.

Luna blede je sijala
a milo, tužno se jokala...

Tako začneš. Doslej sicer še nisem vedel, da zna luna tako pretakati solze. Pa ti to verujem, ker, kot sem spoznal, se ti z njo поблиžje poznaš. Da pa je taka pesem dobra, pa vendar ne boš trdil, ker me le vse preveč spominja na razne narodne in ponarodele pesmi. Spominja me namreč preveč očito, da vem za skoro vsak verz, katera pesem mu je bila za botro. Kakšno pa je moje mnenje o domorodnih pesmih, poglej, kaj sem o tem povedal Zahodu. Bodi zdrav!

Čmrlj Musso. Najprej hvala za pismo. Prav ugajaš mi. To sem hotel. Nočem nikakršnih prilizovalcev in priklanjačev, hočem fantov, zdravih, iz domače zemlje in ne kakih eksotičnih prikazni. Zato hvala za pismo!

Kaj pa naj ti rečem k pesmim? »Šumijo valčki...« je verzifikacija. Nič posebnega ne poveš, in kar poveš je tako strašno vsakdanje. Poleg tega pa zgubiš v drugem

delu še razvoj stavka, da nastane iz vsega nerazumljivo besedičenje. Glej sam;

In sedim na bregu s sklonjeno glavó
in gledam zamišljeno v vodó.
Njen neomejen je tek,
neomejen jim (komu?) je čas,
da kažejo povsod miline svoje kras,
(kaj hočeš s tem?)
da vsakdo čuje njih šumljajoč glas.

Sam vidiš, to je neumljivo, ker si preskočil subjekt. Druga pesem »Črne stene« pa nima zadovoljive ekspozicije, zato ni dobra. Prvi in drugi del sta si kompozitorno nesorazmerna. Akcent je v prvem nasprotju preslaboten. Kolikor toliko me še zadovolji zadnji del in ga tu priobčim.

— — — — —
Glasno kričijo črne stene,
mrtev, mrk je njih obraz.
Ne pustim se — le za kratek čas
bolesti bodite pozabljene,
da z glavo pokonci
grem na prosto ponosno!»

Pozdravljen in še pošlji!

Ilija Matijev. Parabola »Zgodba o hrošču in še nekaj« je slabotna, brezkrvna stvarca s prisiljenim naukom. Ko sem jo dobil v roke, se mi je zgodilo kakor brivčevemu bratu v pravljicah Tisoč in ena noč. Povabljen je bil na gostijo. Nič ni bilo na mizi in vendar se je gostitelj obnašal, kakor da je in piše, hvalil je jedi in pijače in spraveval gosta, kako mu tekne, dokler ga ni ta udaril. Istotako je s teboj. Naslov je mnogoobetajoč, ko pa hočem brati, ne dobim nič.

Razpravica »Izbiraj in zbiraj za lastno knjižnico« je prazno dolgovozno besedičenje brez misli, brez sklepa, brez dokaza. Dokler boš tako pisal, mi bo nemogoče, da bi kaj priobčil. Uredi najprej svoje misli. Skušaj razumeti silogizem. V primerah se ne more razpravljati. Postavljaj premise, iz njih razvijaj sklepe! Pa tako strašno učeč mi ne bodi. Tako poučujoče pridiganje ni prida in normalno ne pomaga dosti. Pozdravljen!

Emil Borisov. Isto, kar sem povedal Vsevolodu Jaroslavskemu, velja za tvoj poizkus »V šoli po božičnih počitnicah«. Ponavljal ne bom. Pozdravljen!

Zahod. Na obljubo nisem pozabil. Pesmi nisem mogel preje priobčiti iz raznih vzrokov. Tvoja vprašanja me niso nič vznevoljila. Prav rad ti bom odgovarjal tudi v prihodnje nanje. Le to te prosim, da na prihodnje nanje. Prosim pa, da navedeš pri vsaki besedi ali frazi stran, kjer se nahaja.

Pomeni besed in fraz, za katerih razlago si me prosil, pa so: žekno = žrelo pri peči, pri apnenici, opekarnici; zaslanjati = prikrievati (s kako stvarjo, ki se je postavi

ali obesi) n. pr. viseč prt zaslanja vrata, varovati, ščititi; hlipati = težko dihati, loviti sapo, kolcati se; osebenkovati = bivati kot tujec, imeti kočico; zasanjanost = stanje, če kdo z odprtimi očmi sanja; mahodrav = ohlapen, nereden (kar maha); pleščati = tiščati; bajati = pripovedovati; obleven, ogleven = plehek; žlota = plevel, sirovi ljudje; dehtivo zastidena = dišeče sramežljiva; zatohlost, zatohlica = težek zrak; črča = senožet na iztrebljenem kraju; poslušal je v šumenje dežja = poslušal je šumenje dežja; posinele ustnice = od mraza sinje, ali blede ustnice. Knjižica »Stihoslovje« mi ni znana. Dotičnih slovenskih prevodov ni. Na tvoja vprašanja iz muzike ti pa na žalost ne vem odgovoriti, ker se premalo razumem na to. Vendar močno dvomim, da bi se iz Beethovna dobilo kaj po tvoji želji. Pozdravljen! — x —

Jože Zdolanj. Poslane uganke bom ob priliki porabil.

Tine. Tvoje križaljke nikakor ne morem priobčiti. Prostore si napolnil s skupinami črk, ki nimajo nobenega pomena, n. pr. iikzi — ulrak — arso — njko — sja — apt. Vsaka skupina črk — bodisi vodoravno ali navpično — mora imeti svoj pomen. Poizkusi s črkovnicami.

R. A., Kočevje. Tvoj »konjiček« ni dober, ker ni lik, ki mu je podlaga, simetričen. V prihodnji številki »Mentorja« boš čital kratko navodilo za sestavljanje »konjičkov«.

Tek Dav., Ljubljana. Prav lepa hvala za opomin, naj bi M. pisal tudi o slovanstvu. Že takoj spočetka, posebno pa letos je bilo to v načrtu in ima urednik nekaj zadevnega gradiva tudi pripravljene, pa že pride vedno kaj vmes, da ne more objaviti. Res je pa tudi, da se mu še ni posrečilo dobiti povsem ustrežajočih prispevkov — je to zelo težka stvar, ker morajo biti kar se da točni in kratki — in zato z objavo še vedno odlašaj. Vendar se zaveda važnosti teh vprašanj za naše dijaštvo in ne bo pustil, da bi stvar zašla v pozabljene.

Mil. Zor., Maribor. 1. Samih slik brez teksta ne moremo objavljati (razen karikatür, ki govore same zase), ker so kličej predragi, zato prinaša M. samo slike, ki so v zvezi s članki. — 2. Glede naročnikov in kod je M. najbolj razširjen, bo dal potrebna pojasnila g. upravnik v tej in prihodnjih številkah (na ovoju). — 3. O rokopisu »Od Postojne do Gorice« (tako se glasi naslov), pa sploh nisem vedel, da je Tvoj. Že v 4. številki, str. 101, pod značko M. Z., Ljubljana sem zato vprašal, kdo je to M. Z., pa ni bilo odgovora, menda zato, ker je bilo zapisano »Ljubljana«, kar pa si tudi sam povzročil, ker nisi poleg rokopisa poslal svojega naslova. (Zato Ti tudi rokopisa nisem mogel poslati.) Drugič torej pazi: naslov in psevdonim! Kakor sem že tam rekel:

Nekoliko popravljeno in pisano samo po eni strani pole bi bilo — prej. Zdaj, menim, bi stvari ne kazalo več objavljati, ker je čas že prešel. Pa prihodnjič kaj drugegal

Malī obzornik

Kako si lahko zasluži razred kaj denarja?
Če hoče razred kot tak priti do kakega denarja ali drugačnega premoženja, mora seveda biti organiziran v nekem društvu; imeti mora odbor, ki zbira denar za razred in upravlja to premoženje. To društvo mora biti take vrste, da so lahko pri njem vključeni vsi učenci brez razlike narodnosti in vere.

Tako društvo je v šolskem letu 1923./24. šolska uprava vsem srednjim šolam nujno priporočila, in sicer v obliki Naraščaja ali Podmladka Rdečega križa (= PRK). Nič ne prikrivam, da mi je bil odlok, ki je priporočal ustanovitev PRK, sprva neprijeten. Bal sem se, da bo to zopet eden izmed mnogih načinov, s katerim se prosi mladina, da zbira denar za različne namene, ki so dijakom včasih precej tuji. V zadnjih letih je bilo takih zbir po naših šolah pač nekoliko preveč, da so se pritoževali nad njimi učenci in učitelji, da o starših niti ne govorim. Radi tega sem sklenil, da se bom zavzel za PRK samo pod pogojem, ako se posreči usmeriti to organizacijo vsaj v posameznem razredu tako, da dijaki ne bodo samo plačevali, ampak imeli od nje tudi kaj neposredne koristi.

Pri tem so mi prišla zelo prav pravila PRK, ki so tako široka, da nudijo društvu najširšo možnost, kako se lahko udeležuje. PRK pospešuje lahko vse, kar pomaga mladini pri njenem telesnem in duševnem razvoju. Iz PRK je nastala razredna organizacija, boljše rečeno: organizacija vseh učencev (učenek) v razredu, ki je s Podmladkom Rdečega križa ostala v zvezi predvsem po tem, da je pošiljala tja članarino po 2 Din 50 p od učenca na leto. Sicer je pa uredila ta razredna organizacija svoje delo tako, kakor je bilo primerno vsakratnim razmeram.

Najprej si je društvo stavelo za nalogo, da organizira v razredu skromno knjižnico slovenskih knjig. Šolska knjižnica na III. drž. realni gimnaziji v Ljubljani je imela namreč spčetka zelo malo slovenskih knjig, ker je bil takrat zavod po večini razredov še nemški. Srednja šola brez dobre dijaške knjižnice pa ne zasluži svojega imena. Nekaj knjig so zbrali dijaki sami, nekaj pa jih je PRK kupil. Naročilo se je tudi nekaj mladinskih in drugih listov (n. pr. Mladi junak, Novi rod, dokler je izhajal, Prerod, Mladika, knjige prevajalske in goriške Mohorjeve družbe ter Goriške Maticе). Knjižnica je bila nameščena v kaki prazni omari v razredu in

je poslovala v odmorih. Polagoma si je nabavila kot trajno razredovo last n. pr. vsega Jurčiča in Grudnovno Zgodovino slov. naroda, ki jo rabi učenec kakor učitelj ob premnoških prilikah zlasti pri pouku slovenščine in zgodovine. Kupovale so se knjige, ki so se rabile za privatno čtivo ali pa se je govorilo o njih pri pouku slovenščine. Na višji gimnaziji bi moral imeti vsak razred tudi svoj Slovenski biografski leksikon.

Za knjižnico se je izdalo v šolskem letu 1925./26. Din 517—, v naslednjem šolskem letu pa Din 685.50.

Ta razredna knjižnica je pa imela tudi nekaj šolskih knjig, ki so se posojale za vse leto tistim učencem, ki niso dobili vseh za-prošenih knjig iz podporne zaloge. Za take knjige se je izdalo v š. l. 1925./26. Din 222—, 1926./27. pa Din 343—, Torej smo izdali za knjige v š. l. 1925./26. skupno Din 739—, v š. l. 1926./27. pa celo Din 1028.50.

To so pa že precej znatne vsote in vprašanje nastane, kako je prišel razred do tega denarja. Jasno je, da s samo članarino ne. Ta znaša mesečno 50 par, od česar dobi polovico centrala in le polovica ostane razredu. V desetih mesecih je dobil torej razred od vsakih 10 učencev 25 Din članarine, torej l. 1926./27. pri 56 učencih 140 Din. Od kod pa je dobil razred ostali denar?

Nekaj je donajala knjižnica. Izposojevalnina (po 50 par od knjige) je donesla leta 1925./26. Din 169.50, naslednje leto pa Din 151.50. Glavni vir dohodkov je pa bila — trgovina. V razredu je bila omara, ki se je dala zaklepati. V njej je namestil eden izmed odbornikov PRK društveno trgovino. Prodajal je zvezke, pivnike, peresa, risalne pole in svinčnike, torej samo stvari, ki se pri šolskem obratu potrebujejo v velikem številu. Cena ni bila v nobenem primeru višja nego po trgovinah, včasih pa še nižja. Vendar je znašal čisti dobiček l. 1925./26. Din 303.55 in naslednje leto Din 451.95. Blago se je kupovalo namreč na debelo (deloma pri Zalogi šolskih knjig); dobiček je tvorila razlika v ceni med nakupom na debelo in na drobno.

V razredno blagajno so se poleg tega stekali razni prebitki: prebitek pri skupnem nakupu zvezkov za šolske naloge, prebitek od majskih izletov itd. Če je grozila blagajni suša ali pa če smo hoteli kupiti kako dražjo knjigo, se je proglasil v razredu »dinarski dan«, ki je vedno napravil dobro izpričevalo radodarnosti mladih mecenov. (Kajti pri naročanju goriških listov in tudi pri nakupu slovenskih knjig smo se radi postavili na ponosno stališče, da smatramo podporo slovenskega tiska za svojo dolžnost kot bodoči izobraženci!) Naj kdo zabavlja nad razredom kakor hoče — ene hvale mu ne more kratiti: da je dobrih rok!

Ta radodarnost pa je bila razredu žali-bog tudi — neobhodno potrebna. Kajti di-

jaki niso pokazali svojih dobrih rok samo pri dajanju, ampak tudi pri — razbijanju. Dostikrat se je oglasila v tem oziru z glasnim protestom kaka klop, obešalnik, stol, šolsko ravnilo, celo zid in peč! Da ni bilo treba zbirati odškodnine za vsakega pohabljenca posebej, je navadno plačala globo kar razredna blagajna. Ta je tudi kar nakazala razredni prispevek, kadar je bilo treba kaj dati za dobrodelna društva, za kak spomenik — takih prošenj ni nikdar manjkalo!

Tako se je polagoma iz nekako vsiljenega PRK razvila organizacija, ki je postala razredu skoro potrebna. Povzročala je seveda nekaj malo dela, ki pa ni nikoogar preveč težilo. Vsak teden enkrat so se zbrali odborniki po pouku h kratki seji. Razrednik je pobral denar, ki se je bil nabral pri trgovcu, pri knjižničarju in pri blagajniku. (Ta si je svoje delo znatno olajšal s tem, da ni pobiral članarine mesečno, ampak kar za pol leta ali pa za vse leto skupaj.) Pri sejah se je sklepalo o vsem, kar je narekovala skrb za razred mladim dostojanstvenikom: koliko denarja se bo izdalo za šolske knjige, kateri učenci jih bodo dobili, katere nove zabavne in poučne knjige se bodo kupile, kateri listi naročili itd. Od časa do časa se je poročalo o izvršeni reviziji v knjižnici in trgovini, ki je imela svoje posebno knjigovodstvo, preprosto sicer, a vendar tako, da se je vsak čas lahko ugotovilo, koliko blaga mora biti še v zalogi. (»Trgovčev« zapisnik je imel tri rubrike: 1. Nakupna cena blaga. 2. Prodajna vrednost blaga. 3. Koliko je »trgovec« že plačal v razredno blagajno na račun prodanega blaga.) Če je bil kak učenec dalje časa bolan, se je določil odbornik, ki ga bo šel obiskat, dalje učenec, ki mu bo ob povratku v šolo pomagal zamujeno nadomestiti. Seveda je pri sejah vladala absolutna demokracija. O vsakem predlogu se je glasovalo — in nekoč je še razrednik propadel s svojim predlogom, kar mu je bilo v posebno zadoščenje glede tega, da vlada v tem parlamentu res svoboda glasovanja.

Rimljani so imenovali šolo »ludus« = igra. Kar se tiče tu opisovane organizacije PRK, gotovo izraz »ludus« v prvotnem pomenu ni neumesten. Vprašanje je samo, ali se da ta izraz prevesti nazaj v slovenščino tudi z izrazom »šola«. Mislim, da. Učenci se pri tej »igri« vendar nekoliko navadijo, kako se vodi društvo. Blagajnik, knjižničar in trgovec se vezbajo v tisti preciznosti in zanesljivosti pri upravljanju tuje imovine, ki je temelj vsaki organizaciji, tudi — državi! Gmotna sredstva, ki jih preskrbi organizacija razredu, ne da bi skoro pri tem kdo čutil kako obremenjenost, pa kažejo mladini, kako presegnetljiva moč leži v še tako preprosti organizaciji. In to je važen pouk za — življenje.

J. D.

»Vineta« ob Severnem morju. Iz Westrove Slovenske čitanke za tretji razred

srednjih šol poznate Aškerčevo pesem o mestu Vineti, ki ga je »morje požrlo v pravadnih dneh« in ki ga je na veliko noč gledal ribič Knut v nekdanjem sijaju. Iz Westrove opazke na str. 243 izveš, da je mesto ležalo nasproti izlivu reke Odre. V lanskem »Mentorju« je poročal prof. dr. Trdan, kaj sodi danes znanost o nekdanjem mestu Vineti in njegovi zgodovini (str. 169—171).

Ni pa Vineta edino mesto, ki ga je požrlo morje. Južna obal Baltskega in Severnega morja se še danes vedno spreminja, v kolikor niso potegnili visoki nasipi trdne, stalne meje med suho zemljo in morjem. Tako je n. pr. izginilo bržkone l. 1362. z zemeljskega površja mestece Rungholt ob friziški obali. Koliko so povzročili to viharji, koliko se je pa morebiti pogreznila celina — kdo bi mogel danes to z gotovostjo presoditi? Nad 600 let ni bilo o Rungholtu ne duha ne sluha. Debela plast blata ga je pokrivala. A morsko dno se tu stalno spreminja. Valovi so odnesli blato drugam — in nekega dne je opazil kmet iz Slezvika Andrej Busch med oseko na kraju, ki je med plimo pokrit z vodo in med oseko prost vode, sledove nekdanjega Rungholta! (Take dele obale, ki so ob plimi pokriti z vodo, ob oseki pa prosti vodo, imenujejo Nemci »Watt«.) Znani nemški list Kosmos, ki poroča o tem, prinaša sliko brazd, ki se še danes poznajo po tleh, prekope med posameznimi deli polja in ostanke nekdanjega vodnjaka. (Kosmos 1927, str. 419.) Obličje tal se je torej razmeroma malo spremenilo v šeststo letih; varovala jih je debela plast morskega blata. Poznajo se še ostanki tramovja zatvornic in koli, ki so tvorili temelj nekdanjim hišam. Sistematično znanstveniki doslej niso kopali na tem ozemlju; delo bi bilo tudi izredno težavno, ker bi delavce tolikokrat pregnala voda. Našlo se je samo na enem mestu nekaj kamenov in desk, sicer pa nič sledov človeških bivališč. Pač pa se poznajo na prvotnih tleh celo človeške in živalske stopinje ter sledovi koles.

Rungholt je bil seveda neznatna naselbina v primeri z bogato Vineto. Imenovali so ga »Vineto Severnega morja« radi slične usode s slavno Vineto ob Baltskem morju. Morebiti bo kdaj dovolilo morje tudi vpogled v nekdanjo Vineto, kakor nam je pokazalo sedaj seldove in ostanke Rungholta. Kajti glede prave Vinete še danes ne vemo natančno pokazati kraja, kjer je stala.

Knjige in revije

Nekaj pripomb k Cvetju v jeseni. Dve poprej malo znani gori sta postali v zadnjih letih cilj mnogih slovenskih romarjev, ker sta navezani nanji spomina na dva naša velmoža, oba tako pomembna, da lahko reče

prav tako Blegaš o Tavčarju kakor Rati-tovec o Kreku, da »s tvojim moje bo ime slovelo«. Drug poleg drugega stojita, Rati-tovec med Selško in Bohinjsko, Blegaš med Selško in Poljansko dolino; Selška dolina ju loči, kakor je oba moža sodobnika marsi-kaj ločilo v življenju.

O počitnicah skoro ne mine dan ob lepem vremenu, da bi ne korakala večja ali manjša družba na Blegaš, po katerem je razlit čar Tavčarjevega Cvetja v jeseni, deloma tudi Visoške kronike. Marsikdo skuša pri tem ugotoviti vse kraje in po možnosti tudi osebe, ki jih omenja pisatelj. Dosti prav zanimivih podatkov je objavil tozadevno Prijatelj v svoji izdaji Tavčar-jevih Zbranih spisov (VI. zvezek). Nikdo pa seveda ne pozna krajevnege in »zgodovinskega« ozadja Cvetja v jeseni tako kakor prebivalstvo vasi pod Blegašem, Koprivni-kom, Mladim in Starim vrhom. Na Malen-skem vrhu, torej prav v pokrajini Cvetja v jeseni, slušbuje že sedemnajst let kot učiteljica gospa Rezika Demšar-Rant, doma iz bližnjih Železnikov, ki mora večkrat opravljati službo voditeljice po teh krajih za častilce Cvetja v jeseni. Na našo prošnjo nam je poslala nekaj pripomb k Cvetju v jeseni in k Prijateljevemu komentarju, ki jih tu objavljamo.

Na str. 400 naj se opomba k str. 15 popravi v tem zmislu, da se glasi ime tam omenjene vasi Volča (ednina), ne Volče, in Malenski vrh, kakor piše tudi Tavčar. Breznik piše v svojem pravopisu (str. 3) Martinj vrh, ne Martinji vrh (str. 401, opaz-ka k str. 35). Na str. 401 omenja Prijatelj, da je izšlo že mnogo slovenskih inteligentov iz hiše »pri Posavcu«. V resnici se je pa ločil od njega kakor dan od noči. Po zunanosti je bil res precej slok, da ga je lahko prišel hudomušni Tavčar med »dolge drete«. Bil pa je Urban Zupanec izredno duhovit mož, preprost in domač kakor kmetje v njegovi rojstni vasi, izvrsten dru-žabnik. Tudi pretep ra Gori, ki ga opisuje Tavčar, se je izvršil v resnici precej dru-gače nego v Cvetju v jeseni. Že davno pred to povestjo je pripovedoval Urban Zupanec, kako je s svojim bratom, naprav-ljen v narodno nošo, kakor jo opisuje Tav-čar na str. 55, na Gori, izzvan po Poljancih, slednje napodil, da so morali teči. Da je bilo res tako, se spominja tudi še posestnik Posevčnik na Malenskem vrhu, v čigar hiši je nastanjena tamošnja šola. Pri Posevčni-kovih so imeli poprej gostilno; po shodih na Gori je tam plesal mladi svet, in sicer

v hiši, ne na skednju. Med godci je tam godel navadno Koželjavec iz Podobenega (ne iz Murave), Skalar s priimkom Žolna z Volče, Figovček iz Javorij in Orlov Blaže iz Hotovelj.

Pod gostilničarjem Fortunu (ime si je izposodil Tavčar od nekega mlinarja iz Hotovelj) je mislil Tavčar na poznejšo go-stilno »pri Savcu« v Gorenji Ravni, kjer je bila res doma Katinka (prav za prav so ji rekli Katrica), ki je hodila nekaj let v šolo v loškem samostanu. Poročena je bila v Železnikih. Gospa učiteljica Demšar-Rant jo je dobro poznala, kakor je tudi poznala Veharjevega Naceta iz Poljan (ne iz Delnic) in Lovrinovega Naceta, ki je bil v resnici tisti branjevec, ki je dajal štruklje sekat. Oba sta pred nekaj leti umrla. Nečakinja trgovke, s katero je bil Veharjev Nace poročen, je »pevka Micika«, Tavčarjeva »Zganjarjeva Urša«, ki je nad 40 let pela v cerkvi v Poljanah in pri poljanskih po-družnicah. Živi še sedaj v Poljanah.

Izrazi »maslovnik«, »čerfa« in »repuljica« so še danes splošno v rabi.

Karlovskega Anžka (ne Anžona) še danes nekateri pomnijo. Bil je stric prejšnjega Karlovčana. Imel je pod Gorenjo Ravno svoj mlin. Poleg tega je pa »bruhal« (mož je res rabil ta izraz!) tudi na Tolminsko po nožičke in v Bohinj po sukno. Pri Savcu v Gorenji Ravni je služila neka dekla, za katero je hodil Anžek, a ga ni marala. Ljudje so ga radi dražili s to dekle in mu nagajali. Oženjen pa ni bil nikoli.

Uredništvo.

☉ Fotograf ☉

(Dolje.)

Kaj naj fotografiram. Dokler nimamo foto-grafskega aparata, nam prinese življenje to-likokrat prizore, ob katerih vzklknemo: »Ko bi sedajle imel aparat!« Ko nas je pa usoda osrečila s to čudovito pripravo, pa stojimo z njo in ne vemo ne kod ne kam. Včasih nam pristo oko še pokaže čisto lepo sliko, toda če postavimo aparat, pa vsa lepota zgine. Nič pravega ni mogoče ujeti. Pa še tisto, kar smo končno vendar dobili na ploščo, na papirju zdaleka ni tako, kakor smo si želeli ali kakor je bilo v naravi. Razočaranje začetnika je tem večje, ker začne pri stvari, ki je najtežja in s katero ima celo poklicni fotograf jako malo sreče. Začetnik se namreč najprej in najrajši spravi na izdelovanje por-tretov: na slikanje oseb. Začetnike zelo sva-rimo, preskušati svoj aparat (ali tudi lastne zmožnosti) s portreti. In če že poskušajo, pa poskusi pri bratu. Ta se ti bo morda večkrat postavil za tarčo, dočim sestrice, če je nad trinajst let stara, ne boš dobil kmalu pred aparat, potem ko si ji pokazal njeno prvo

sliko iz tvoje delavnice. Najbolj hvaležno je začetni s pokrajinskimi slikami, čeprav tudi tu ne gre brez nekakega čuta za to, kaj je lepo. Fotografski rekrut je pri pokra-

jinskih slikah nezadovoljen, ker mu gre premalo v aparat. V Ljubljani n. pr. se napoti na Grad, pa tarna, da ne gre celo mesto na njegovo ploščo. Z blejske okolice bi rad spravil v aparat cele raztegnjene Karavanke. Računaj s tem, da nam naše običajne leče rišejo slike v kotu okoli 55 stopinj, torej gre na ploščo samo toliko, kolikor zajame kot 55 stopinj, ako si ga misliš z vrhom nastavljenega na svoje oko. Morda se ti zdi to premalo, toda upoštevaj, da jasno območje človeškega pogleda ne znaša več kakor okoli 35 stopinj. Torej ti tvoj aparat celo preveč pokaže. (V tem tiči, da se nam zdi, da nam naši običajni aparati daljavo premajhno, ospredje pa preveliko rišejo; toda danes ne nameravamo o tem govoriti.) Čut za lepoto v naravi ti bo dal, da boš na malem prostoru našel kaj naravno zaokroženega. Vsaka fotografija mora biti celota, ki ne sme vzbujati vtisa praznote. Na vseh straneh mora biti pravilno zaključena in mora v celoti podati nekaj, na čemer se oko z zadovoljstvom ustavi. Podrobnejših navodil tu ni mogoče razlagati. Priporočam pa vsakomur, naj si rad ogleduje slike priznanih umetnikov in fotografije dobrih fotografov. Fotograf tudi ne sme nikdar pozabiti, da fotografija ne poda narave v barvah. Kjer je vsa lepota narave v pestrosti barv, bo fotograf jako malo opravil. Zanj je merodajna zlasti oblika. Če fotografiraš ljudi, se ne sme preveč opaziti, da so se nastavili prav zato, da bi jih fotografiral. Vse mora biti tako, kakor če bi naravi ukradel. Le opazuj dobre fotografije pokrajin z ljudmi! Vojakov pri vajah, telovadcev pri telovadbi, športnikov pri igri ne fotografiraj, če se na te reči ne zastopiš. Pač boš pa morda dobro zadel kmeta, ki

orje, zaspanega voznika s težkim vozom na državni cesti, dalje prizor, kako bratec in sestra krmita na dvorišču golobe itd.

(Dalje prih.)

Malo kritike.

V zadnji številki je »Mentor« objavil dve fotografiji četrtošolca Stojana N. Jurčičeva rojstna hiša je bila fotografirana ob bleščočem solncu. Pri takih snetjih je nevarnost, da postanejo sence premočne in da v njih sploh ni mogoče ločiti predmeta. Zato moramo Stojana pohvaliti (če je sam razvijal): sence je ohranil čisto naravne. Če so na plošči morda premočne, jih je ublažil z »mehkim« papirjem. Fomanjkljiva je pa slika, ker aparat ni stal vodoravno in zato opazimo, da desni ogel hiše nekoliko visi. Ta vtis povečajo prav tam na steno naslonjeni hlodi. Tudi pretirana perspektiva (velikostno razmerje ospredja z ozadjem) nekoliko moti. Če je bilo mogoče, bi naj Stojan šel z aparatom nekoliko bolj nazaj. Slika bi bila sicer nekoliko manjša, toda perspektiva hiše znatno boljša. Druga slika (Jurčičev brat med ljubljanskimi dijaki) se je očitvidno razvijala v istem dobro odmerjenem razvijalcu. Škoda, da ni dobila krava mesta zadaj za Jurčičevim bratom. Slika bi znatno pridobila. Tako pa moti estetski čut in slika ni zaokrožena celota. Snetje z nekoliko večje daljave in morda naknadno povečanje sredine na sedanje razmerje bi sliki zelo povečalo vrednost. — Za pouk prinašamo dalje tu dve sliki. Prva: Zima je iz letošnje zime. Čar slike tvorita s snegom obloženi smreki in ivje na drevesih zadaj. Motijo pa zopet pretirana perspektiva poslopja in malo pretemne smreke na desni. Prizor ljubljanskega kolodvora z mostu na Dunajski cesti je iz lanske zgodnje spomladi. Nejasno ozračje v daljavi na levi ni v škodo, pač pa premočne sence vaŕonov na desni. Brez izpuhjenega oblaka dima bi bila slika silno pusta.

Pa vesela stran.

To so bridke molitvice, ki časih upravičeno, pa tudi neupravičeno prihajajo nad nesrečnega upravnika. So pa tudi vesele reči in teh je še več, hvala Bogu! In vmes so sila zanimive, kar boste verjeli, ko vam povem tole:

Pride pismo: »Moj prijatelj se nahaja v Argentini. Kaj vem, kako in kedar, zvedel je, mi sporočil in prosil, naj bi zanj naročil »Mentorja«; naročam tedaj zanj in še zame, — plačam jaz vse.« — Kaj! Če to ni zanimivo, res ni nobena reč: iz daljne Argentine dobi mož v osrčje Slovenije pobudo za naročbo lista, ki ga do tedaj — tako trdi — niti poznal ni. Tako vidite, roma vsak mesec tudi v Argentino po en izvod »Mentorja«.

Iz Severne Amerike pa dobimo pismo: »Prilagaj 3 — reci: tri — dolarje za naročnino »Mentorja«, menim, da bo dovolj! Pošljite ga brž!« — Upravnik najprej v banko, 168 Din mu izplačajo. Vriskal bi človek in pel! Še uredniku se dobro zdi, gre mu na smeh, podpre si glavo in takole sodi: »Da! Ko bi par sto takih-le imeli, kar dobri smo. Na 64 straneh bi list izdajali,

vsem tiskarnam bi se smejali — mi smo gospodje, ki plačamo, prosim: takoj in v redu plačamo! Tako pa...? Joj!...«

E, hvala Vam, bogati stric, tam preko luže! Še kedaj in še kdo, če mogoče!

Še iz tužne Primorske pride nekoč pismo in nam pošilja prijatelj 35 francoskih frankov v dar, Tudi temu hvala! Dobili smo zanje lepo vsoto za dve naročnini.

Tako zbiramo, vidite! Pa bi obupovali! Nič ne! Le vsi z listom, list pa z Vami — pa bo vsem prav! Drugič razodenem, kako trošimo, kako denar gre, koliko stane ena številka. Ojoj, to je pa žalostna pesem! Plačujte, plačujte, plačujte! Komaj polovico je dozdaj poravnane naročnine.

Upravnik.

LISTNICA UPRAVE.

Aleks. Zahod; številke, za katere vprašate, bi stale s poštnino vred okroglo 8 Lit. — **Onim, ki menjajo naslove;** Prosimo, da nam vselej, ko sporočite nov naslov, naznačite tudi starega, sicer so možne nerednosti, terjanje itd. — **Poverjeniki;** Pošljite naročnino, sicer bomo primorani s prihodnjo številko list ustaviti.

Malo za šalo v malo za res

Mojim mladim ugankarjem.

J. N. (Dalje.)

Zlogovnica. Iz črk se sestavljajo zlogi in iz zlogov besede. Iz zlogov pa se sestavljajo tudi uganke; zlogovnice. Nemški listi, ki objavljajo uganke, zelo radi priobčujejo zlogovnice, ker tudi preprostem reševalcu ne prizadevajo prevelikih težav. Pri zlogovnicah so navadno dani zlogi v abecednem redu in pa pomeni besed, ki jih je treba iz danih zlogov sestaviti. Tisti, ki tako uganko sestavlja, ima prav toliko truda, kakor če sestavlja črkovnico; nasprotno pa je reševalcu mnogo lažje pogoditi prave besede iz danih zlogov, kakor pa iz posameznih črk.

Da pa niso zlogovnice le preveč enolične in le prelahke, si ugankarji tudi za izmišljajo najraznovrstnejše oblike in načine. »Mentor« je sicer doslej priobčil še prav malo zlogovnic (14. letnik, št. 1, št. 2 in št. 7—8), a se že te razlikujejo precej druga od druge. V letošnji 4. št. pa imaš celo čarobni kvadrat (ki ga je pa tiskarna spremenila v čarobni pravokotnik), sestavljen iz zlogov. Kdor bi si pa rad ogledal še več zlogovnic, naj vzame v roko zadnje letnike »Mladike« ali pa naše mladinske liste.

Poleg navadnih črkovnic in zlogovnic pa imamo še dve izredno zanimivi obliki, ki sta običajno tudi sestavljeni iz zlogov, toda slonita na pravilih šahovske igre. Kdor pozna to igro, ve, da ima šah več figur, ki imajo različna imena: kralj, kraljica (dama), stolp, tekač, konjiček in kmet. Ugankarji so se poprijeli zlasti dveh, namreč: kralja in ko-

njička ter po teh figurah tudi imenujejo svoje uganke: »Kraljev izprehod« in »Konjiček«.

Kraljev izprehod. Po pravilih šahovske igre se sme kralj premikati po šahovnici le od polja do polja, in sicer poljubno na vse strani, kamorkoli hoče, ozir, more ali sme. To šahovsko pravilo so si prisvojili ugankarji ter začeli sestavljati uganke, pri katerih razstavljajo zloge (včasih tudi samo črke) v narisana kvadratična polja v takem redu, da je vsak prihodnji zlog vedno na enem prejšnjemu zlogu najbližjih polj. Drugo glavno pravilo pa je, da morajo vse poteze skupno tvoriti simetričen lik. Za zgled vam podajam s številkami označeno pot od zloga do zloga.

1	2	4	5	37	36	34	33
64	62	3	6	38	35	30	32
61	63	7	9	41	39	31	29
60	58	10	8	40	42	26	27
57	59	11	13	45	43	27	25
55	56	14	12	44	46	24	23
54	53	50	15	47	18	21	22
52	51	49	48	16	17	19	20

Ti pa, dragi prijatelj, nariši na list papirja prav tak kvadrat s 64 polji ter vleci črte s polja na polje tako, kakor ti kažejo zaporedne številke v gornji sliki, in dobiš boš simetričen lik, ki je temelj »kraljevemu iz-

prehodu». Seveda je število polj lahko večje ali manjše, razporedba potez poljubna; tudi zunanja oblika lika je lahko zelo mnogovrstna: kvadratična, pravokotna in mnogokotna. Ko imaš začrtan lik, po katerem nameravaš izdelati uganko, poišči še primerno besedilo (kratko pesem ali le posamezno katico kakke pesmi), ki ima prav toliko zlogov, kolikor polj ima tvoj lik, ter ga zlog za zlogom razvrsti na posamezna polja v prav istem redu, kakor ti ga kažejo poteze tvojega lika.

Pri reševanju »kraljevega izprehoda« pa išči po pravilih šahovskega kralja zvezo med posameznimi zlogi, dokler ne dobiš celotnega besedila. (Dalje prih.)

Križaljka.

(A. K., Ljubljana.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
	11			12	13	14				
	15		16		17	18				
		19			20					
21	22		23	24				25	26	
27		28		29			30		31	
	32	33	34			35	36		37	
38								39		
	40				41	42				
43				44	45				46	47
48	49		50			51		52		
	53	54			55	56				
			57			58				
		59	60		61	62		63	64	
65										66

Vodoravno: 1. Mesto v Jugoslaviji, 6. obleka, 11. tajnocvetka, 12. pokrivalo, 14. del cerkve, 15. krma, 17. okus, 19. večja naselbina, 20. orožje, 21. časovna doba, 23. slikarska potrebščina, 25. predplačilo, 27. nikalnica, 29. bodeča stvar, 31. rimski denar, 32. šolska potrebščina, 35. skupina domačih živali, 38. kovina, 39. čreslovina, 40. žensko ime, 42. kraljev dvor, 43. datum-ska kratica, 44. ptica, 46. ploskovna mera, 48. žival, 50. močvirska, rastlina, 52. žensko ime, 53. pisatelj, 55. keltski duhovnik, 57. sovražnik železa, 58. reka v Avstriji, 59. mesto v severni Italiji, 61. orodje, 63. hitro premikanje, 65. bolezen, 66. okamenela smola.

Navpično: 1. Azijsko mesto, 2. drevesni produkt, 3. hudodelec, 4. kamen, 5. nikalnica, 7. nasip, 8. morska žival, 9. vrsta menic, 10. kača, 12. glasbeni instrument, 13. oblačilno blago, 16. posoda, 18. držaj, 22. priporočilo, 24. pregrinjalo, 26. pristaš neke stranke, 28. mera, 30. žensko ime, 33. delo (hrv.), 34. nasprotje hriba, 36. moško ime, 37. števnik, 41. del dneva, 43. stih, 44. verska knjiga, 45. del stola, 46. nesloga, 47. zlatarska mera, 50. vrsta masti, 51. gora na Goriškem, 52. razglas, 54. vrstica, 56. del glave, 60. enklitika, 62. del voza, 64. števnik.

Kraljev izprehod.

(Miroljub, Vižmarje.)

čič.	gor-	boj	tvo-	ti	se	de	s te-
Gre-	S te-	se	čr-	ja	smr-	boj	ro-
Sim.	no-	vi,	roj-	di	smrt	ja	vi
troh-	ba.	od	in	stva	ro-	pr-	žit-
ca	je	smr-	ti	ti	pa	ji	tvo-
lji-	črv	do	tja	kal	ti	di:	ri
kralj,	kra-	ba	gro-	za-	plo-	u-	Ob

Rešitev ugank in imena rešilcev v prihodnji številki. Tekmovati smejo samo naročniki(ce), ki naj pošljejo svoje rešitve do 1. marca t. l. na uredništvo. Izžrebani rešilec vseh ugank dobi za nagrado vezano knjigo: Iv. Cankar, Podobe iz sanj.

Rešitev ugank v 5. številki.

Prva križaljka. Vodoravno: 1. žaga, 3. iver, 5. pleva, 7. gaj, 9. bula, 11. Etna, 13. vada, 15. oreh, 17. pir, 18. rbič, 19. Ares, 20. sova. — Navpično: 1. žleb, 2. alga, 3. ivje, 4. repa, 6. puran, 8. angel, 10. led, 12. tur, 13. važa, 14. Apis, 15. oris, 16. hiba.

Druga križaljka. Vodoravno: 1. petsto, 4. sklada, 8. prod, 10. pivo, 12. vol, 13. Polom, 15. loj, 16. Amon, 18. žep, 19. vada, 20. dan, 22. Rif, 23. voz, 24. Leo, 26. paž, 28. Ala, 31. stol, 32. nič, 34. Alan, 35. Nil, 36. Hilon, 38. gad, 39. kult, 41. kosa, 43. armada, 44. Madona. — Navpično: 1. plavač, 2. sir, 3. trop, 5. Krim, 6. lov, 7. Azijat, 8. plod, 9. dož, 10. pop, 11. Olaf, 14. lek, 17. naval, 19. viola, 21. nož, 22. Rea, 25. osnova, 26. polk, 27. bil, 29. alga, 30. Andora, 32. nič, 33. čok, 36. hlod, 37. noga, 40. uta, 42. sad.

Črkovnika. 1. želodec, 2. oporoka, 3. kolovoz, 4. obuvalo, 5. poligon, 6. svoboda, 7. Salomon.

Domine:

5	2	1	1	1
0	0	2	2	6
0	5	3	3	2
0	2	4	4	0
5	1	3	0	1

Prav so rešili: V Celju: Anton Strahovnik; v Ljubljani: Rihard Fasan in Gojenke IV. razr. meščanske šole pri uršulinkah; v Mariboru: France; v Št. Vidu n. Lj.: Janko Moder.

Nagrado je dobil Janko Moder v Št. Vidu.